

Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı

Homeland Security of Turkey During the Democrat Party Period and the Turkish Police Organization

Ali Dikici*

Özet

14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti'nin seçimleri kazanıp iktidara gelmesiyle başlayan ve 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk ordusunun gerçekleştirdiği bir müdahale ile sona eren on yıllık DP Hükümetleri dönemi, sonraki yıllarda birçok açıdan incelenen bir dönem olmuştur. Bu incelemelerde DP dönemine yönelik yapılan eleştirilerden birisi, hükümetin kendi siyasi amaçlarına göre hareket eden bir polis teşkilatı oluşturmaya çalıştığı iddiasıydı. Türk polisi de gerek bu dönemde gerekse 27 Mayıs müdahalesi öncesi meydana gelen olaylarda, siyasi taraf tutmakla (hükümet yanlısı olmakla) ve böylece tarafsızlığını kaybetmekle suçlandı. Bu nedenle Emniyet Teşkilatı askeri müdahaleden en çok etkilenen kurgulardan birisi oldu ve sonraki süreçte uzun yıllar darbenin etkisini üzerinden atamadı. Bu makale, DP iktidarı süresince uygulanan iç güvenlik politikaları, hükümetlerin tutumu, polis teşkilatının içinde bulunduğu durum, polis-siyasetçi ilişkisi, darbe öncesi polisin olayları algılama ve karşı koymadaki yetersizliği ve özet olarak darbenin akabinde yaşanan problemleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: DP Hükümetleri, Adnan Menderes, Polis, 27 Mayıs Darbesi.

Abstract

Democrat Party (DP) period in Turkey covering the period between 14th May 1950 elections and the 27 May 1960 coup d'état has been handled by many scholars. In the related essays the DP governments have been criticized for manipulating and reforming the police forces for their political aims. In the lead up to 27 May a number of separate incidents took place in Turkey. The Turkish Police were to blame on the ground that they politically (government) motivated against these incidents and lost its impartiality. Therefore, the Turkish national police organization was one of the mostly affected state bodies by the coup and could not get rid of this effect for a long time. This article shows DP's law enforcement policies, government's attitudes, police-politicians relations, how the police organization failed to respond to advance warnings and incidents of this coup and briefly the main problems as to its own organization following the coup.

Key Words: DP Governments, Adnan Menderes, Police, 27 May Coup.

Giriş

Türkiye'de 1946 yılından itibaren başlayan çok partili siyasal hayat, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde sonucunu vermiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana iktidarı elinde bulunduran Cum-

gisi

Akademik
Bakış

61

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

* 3. Sınıf Emniyet Müdürü, Eskişehir POMEM, e-mail: dikiciali@yahoo.com

huriyet Halk Partisi (CHP), bu iktidarı, 1946 yılında kurulmuş olan Demokrat Parti'ye (DP) devretmiştir. Böylelikle 22 Mayıs 1950 tarihinde kurulan I.Menderes Hükümeti ile DP Hükümetleri devri başlamıştır. Bundan sonraki 10 yıllık süreçte yapılan tüm seçimleri DP kazanmış ve bu dönemde beş ayrı Menderes Hükümeti kurulmuştur. En son 25 Kasım 1957 tarihinde kurulan 5.Menderes Hükümeti, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri müdahaleyle sona ermiştir.

Menderes'in Başbakanlığında kurulan DP hükümetleri ve bu dönemi sona erdiren 27 Mayıs Darbesi, üzerinde çok tartışılan ve yorum yapılan dönemlerdendir. Bu dönemlerle ilgili kaleme alınmış birçok yazı ve kitap mevcuttur. Bunların arasında özellikle hatıratlar önemli yer tutmaktadır. Bu dönem siyasi, ekonomik, sosyal ve uluslararası ilişkiler gibi çok farklı açılardan ele alan bu çalışmalarda çok fazla söz edilmeyen daha doğrusu göz ardı edilen bir olgu var: Türk Emniyet Teşkilatının yapısı ve siyasi iktidarla olan ilişkileri. Bu makale bu eksikliği bir parça gidermek için kaleme alındı ve yoğun olarak DP döneminde meydana gelen olaylar çerçevesinde Türk polisinin durumu ele alındı. Bu amaçla mevcut kaynaklar taranarak DP döneminde polis teşkilatında gerçekleştirilenler ve gerçekleştirilemeyenler, hükümet-politikacı-polis ilişkisi, polislerin yaşadığı sorunlar, Emniyet Teşkilatı'nın yönetim kadroları ve iç güvenlik politikaları incelendi. Ayrıca 27 Mayıs Darbesi'ne giden süreçte meydana gelen olaylar, bu olaylar karşısında polisin tutumu, bunun sonucu olarak polis imajının kamuoyuna yansımaları ve polisin içine düştüğü/düşürüldüğü atmosfer gibi konular çerçevesinde incelenmeye çalışıldı.

DP Hükümet Programlarında İç Güvenlik Yaklaşımı ve Emniyet Teşkilatının Yönetim Kadroları

DP'nin iktidara geldiği yıllarda halkın gözünde polisin korkulan ve devletin sert yüzünü temsil eden bir görüntüsü vardı. Bunun en önemli nedeni önceki dönemde yaşanan olaylar ve polisin yaşadığı olumsuzluklardı. Halkın CHP'ye olan hoşnutsuzluğunda ve DP'nin 14 Mayıs 1950 seçiminden zaferle çıkmasında, diğer çok farklı unsurların yanı sıra, Milli Şef dönemi güvenlik güçlerinin tutum ve davranışlarının da büyük payı vardı. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın en az hasarla atlatabilmesi için yönetimin aldığı kararların ilk elden uygulayıcısı olan polislerin, halk nezdinde bir güven ve itibar sorunu yaşadığını söylemek mümkündür.

14 Mayıs 1950 seçiminden sonra belirsiz bir atmosfer yaşanmaya başlandı. Demokrasi kavramını kendilerine göre farklı yorumlayan ve istedikleri her şeyi yapma hürriyeti olarak algılayan vatandaşlar ilginç davranışlar sergiliyorlardı. DP iktidarının sosyal barışın sağlanması adına genel af çıkararak cezaevlerini boşaltması, ülkedeki bu belirsizlik ve asayişsizlik atmosferi-

görsel

ni daha da artırdı.¹ Polislerin görevli olmadıkları zamanlarda silah taşımalarının yasaklanacağı haberleri basında yer alıyordu.² Bu yeni dönemde polislin de bir bocalama dönemi yaşadığı, yetkilerini kullanma konusunda bir tereddüt geçirdiği anlaşılmaktadır. “İstanbul taksi şoförleri polislere burun kıvırdılar. Ve emirlerine uymayı reddettiler. –ve polislerin kendileri bile, ellerinde hâlâ ne gibi yetki kaldığı konusunda biraz şüpheye düşmüş göründüler.”³ Oysa henüz hükümetin iç güvenliğe yönelik yaklaşımı netleşmemiş ve mevcut yasalarda herhangi bir değişiklik yapılmamıştı. Ancak çok geçmeden anlaşıldı ki, DP’nin iktidara gelmesi ile başlayan bu yeni süreç de, sınırsız bir hürriyet getiren bir mutluluk çağını açmamıştı. “Köylüler, taksi şoförleri ve demokrasiyi yorumlamalarında fazla gayretkeslik gösteren başkaları, siyasi ilimlerde esaslı bir ders aldılar. Polis tekrar canlandı ve copunu yine eskisi gibi şevkle sallamaya başladı.”⁴ Böylece polislin vatandaşa karşı yine sert bir tavır takındığı ve gelişen olaylara tavizsiz bir şekilde müdahale ettiği bir dönem başladı.

Bu çerçevede polislin yine uzun yıllardır kullanageldiği klasik yöntemlerle olayları önlemeye ve çözmeye çalıştığı görülmektedir. Çağın gerektirdiği teknik donanımdan ve araçlardan mahrum bir şekilde görev yapmaya çalışan polislin en büyük gücü, görev yaptığı mıntıkeyi ve mıntıkada yaşayan insanları yakından tanınmasıydı. Her ekipteki polis memurları kendi mıntıklarının tanımış suçlularını ve suç mahallerini çok iyi bilirler ve sorumluluk bölgelerinde devriyeye çıkmadan önce bu şahısları görerek gerekli uyarıları yaparlardı.⁵ 1950’li yılların başlarında Türkiye’de henüz yoğun bir şekilde şehirleşme ve gecekondulaşma süreci yaşanmadığı için,⁶ polislin, çalıştığı mıntıkeyi ve burada yaşayan insanları tanınması nispeten mümkündü. İstanbul’da bile polislin kendi mıntikasına hâkim bir durumdaydı. Polislin bu bölgelerde asayişin sağlama için potansiyel suçlulara veya suça karışmış kişilere gözdağı ve ikna metotlarını kullandığı, aynı şekilde, oturdukları mıntıkada da kabadayılık ve efelik yapanların ekipler tarafından gözaltına alındığı, gerekli nasihatler yapılmak

¹ Çok geçmeden, aften yararlanarak serbest kalanların işlediği suçlarla ilgili haberler basında yer almaya başlamıştır. Bkz. “27,5 lira yüzünden bir adam öldürüldü”, *Hürriyet*, 03 Haziran 1950.

² Hakkı Süha Sezgin, “Hele Şükür!”, *Vakit*, 14 Haziran 1950.

³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (çev. Metin Kıratlı), T.T.K. Yayını, Ankara 2007, s. 317.

⁴ Lewis, *a.g.e.*, s. 317.

⁵ Erdoğan Aliveren, “40–50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”, *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 58, Ekim 2006, s. 17–20.

⁶ DP iktidarının ilerleyen yıllarında gecekondulaşmanın hızlandığı ve yıkımlar esnasında polise çok iş düştüğü görülmektedir. Örneğin 1954 yılında İstanbul’daki gecekonduların yıkılması esnasında polis olay olmaması için gerekli tedbirleri almıştır. Bkz. *Hürriyet*, 9 Ekim 1954.

görsel

Akademik
Bakış

63

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

üzere 2.Şubeye gönderildikleri⁷ görülmektedir. Sözlü uyarılara aldırış etmeyenlere karşı polisin değişik cezalandırma yöntemleri de uyguladığı oluyordu. “Ekipler şikâyet üzere veya bizzat el koydukları olaylardaki sanıkları sözle uyarırlar nasihat ederler, kabadayılık taslayanların ise saçlarının ortasından sıfır numara tıraş makinesi ile kafalarında bir yol açmak suretiyle tıraş ederlerdi. Ayrıca, kabadayılardan bıyıklarının yarısını kestikleri de olurdu. Bu şekilde kafası tıraş edilen veya bıyığının yarısı kesilen kişi önce kendi devamlı gittiği kahvehaneye getirilip serbest bırakılır, kafasını usturlayla tıraş ettirir veya bıyığını hepten keserdi. Bu şekilde görüntüsü değişen kabadayı, üzerinde hâkimiyet kurduğu kişilerin alaylarına maruz kalmamak için bir süre evinde oturur ve kimseye görünmemeyi tercih ederdi. Aynı şekilde, sarhoş olup rezalet çıkaran kişiler arabayla alınarak o zamanlar hiç kimsenin oturmadağı, evlerin yapılmadağı bir dönemde Zincirlikuyu Balmumcu sırtlarına götürülür, orada arabadan indirilip bırakılırdı. Sarhoşlar saatlerce yürüyerek meskûn yerlere gelinceye kadar ayılmış olurdu.”⁸ Polisin suç ve suçlulara karşı kullandığı bu mücadele yöntemleri, yukarıdaki sözlerin sahibi emekli emniyet müdürü tarafından ironik bir şekilde “tabii o zamanlar CMUK⁹ falan yoktu”¹⁰ şeklinde dile getirilmektedir.

DP döneminde emniyet teşkilatı hakkındaki olumsuzluğun bir diğer önemli sebebi, polisin zaten dar imkânlarla ve çok az personelle görev yapmaya çalışmasıydı. Bu durumu aynı emekli polis müdürü şöyle dile getirmektedir: “İstanbul Emniyeti’nde kısıtlı sayıda motorlu araç vardı ve telsiz dahi yoktu. Sadece valiliğin makam arabasındaki telsiz, Beyazıt Üniversitesi bahçesindeki kulenin tepesinde bulunan itfaiye kontrol noktası aracılığıyla, Valinin otomobilinde bulunduğu esnada şehirle temasını sağlayabiliyordu.”¹¹ Öncülleri olan CHP döneminde olduğu gibi, DP’lilere göre de ‘yönetme hakkı’ ile iç güvenliğin sağlanması arasında doğrudan bir bağlantı vardı. Bu nedenle DP hükümetlerinin önem verdiği ve öncelik tanıdığı konuların başında yine iç güvenlik konusu gelmekteydi. Birbirinden farklı olmayan kent ve kır eşrafınca yönetilmelerine ve genellikle desteklenmelerine karşın, CHP ve DP’nin bileşiminde, yaklaşımında bazı temel ayrılıklar (özellikle ekonomi ve lâiklik konularında) mevcut olmasına karşın, diğer pek çok konuda fazla belirgin bir fark yoktu.¹² Bu ortak konulardan birisi de iç güvenlik yaklaşımları ve polisi kendi iktidarlarını pekiştirmede önemli bir unsur olarak algılamalarıdır. Bu neden-

⁷ Aliveren, *a.g.m.*, s. 18.

⁸ Aliveren, *a.g.m.*, s. 18.

⁹ 20 Nisan 1929 tarihinde yürürlüğe giren 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu (CMUK) ceza yargılamasının nasıl yapılacağı ile bu sürece katılan kişilerin hak, yetki ve sorumluluklarını düzenlemekteydi.

¹⁰ Aliveren, *a.g.m.*, s. 18.

¹¹ Aliveren, *a.g.m.*, s. 20

¹² Jacob M. Landau, *Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar*, (Çev. Erdiñ Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara 1979, s. 4.

le Menderes, Tek Parti döneminde olduğu gibi, ülkenin iç güvenliğini tehdit edebilecek her türlü siyasi oluşuma karşı tavizsiz bir tavır sergilemiştir. Birinci Menderes Hükümeti (22 Mayıs 1950–9 Mart 1951) programında, iktidarın, bu oluşumlara karşı takınacağı tavır konusunda net ipuçlarını görmek mümkündür. Programda “memleket istikrarını teyit ve vatandaş haklarını teminat altında bulundurma” konusunda duyarlı olunacağı belirtilmiş,¹³ aşırı sol, irticaî ve ırkçı cereyanlara karşı bütün kanunî tedbirlerin tereddütsüz alınacağı ve aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyâde yıkıcı cereyanların aletleri oldukları, fikir ve vicdan hürriyeti perdesi arkasına saklanan aşırı sol cereyanların kökünden kazınacağı vurgulanmış, din ve vicdan hürriyetinin icapları yerine getirilirken irticaa taviz verilmeyeceği özellikle belirtilmiştir.¹⁴ Daha sonraki hükümet programlarında da aynı endişe ve tavrın izlerini görmek mümkündür. II. Menderes Hükümeti (09.03.1951–17.5.1954) programında memlekette yapay olarak huzursuzluk ve istikrarsızlığın mevcut olduğu kanaatini yaymaya çalışanların bulunduğu dikkat çekilmiş ve “idare sisteminin her türlü tesirlerden masun bulundurulması konusunda uyanık ve tedbirli olunacağı”¹⁵ belirtilmiştir. Ayrıca fikir hürriyeti adı altında yürütülen ve kökü dışarıda olan hareketlere karşı şiddetli yasal tedbirlerin alınacağı, dinin bir baskı unsuru olarak kullanılmasına fırsat verilmeyeceği, vazifeli olmayan şahısların dini konularda hareket etmelerine müsaade edilmeyeceği vurgulanmıştır.¹⁶ İçişlerine temel olarak bütün idare cihazının halkın hizmetine verilmesinin (demokratlaşma) prensip olarak kabul edildiği belirtilen programda, ülkede görevli güvenlik birimlerine yönelik köklü bir değişiklikten bahsedilmektedir. Buna göre Zabıta Kuvvetleri tevhit edilecek ve böylece bu cihazın iyi işlemesini temin edilerek, mühim tasarruflar temin edilecek ve zabitanın modern vasıtalarla teşhizi ve ıslahı imkânını sağlanacaktır. Üçüncü Menderes Hükümeti'nin (17.5.1954–9.12.1955) programında, önceki iki programa nazaran iç güvenlikle ilgili ifadelerle daha fazla yer verildiği görülmektedir. Programda, önceki dönemde büyük hadiselerin zuhur etmediği belirtilmiş ve “*hürriyet nizamını her türlü sarsıntılardan korumak, memlekette siyasi huzur ve sükûnla maddi ve manevi asayışı en mükemmel şekilde tahakkuk ettirmek, memleketimizin iç ve dış emniyetini daha da mükemmel hale getirmek ve memleketimizin bir an evvel tam bir refah ve saadete kavuşmasının yollarını bul-*

¹³ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri 1923–1960*, Başbakanlık Bsv., I/11, Ankara 1978, s. 13.

¹⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 14.

¹⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 20.

¹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 21. Hükümetin sadece siyasal suçlara karşı duyarlı olmadığı asayiş olaylarına yönelik ilginç kararlar aldığı görülmektedir. Örneğin İçişleri Bakanlığı 27 Haziran 1951 tarihinde yayınladığı bir tebliğde sivri uçlu bıçak imalatını yasaklamıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951.

görsel

Akademik
Bakış

65

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

*mak, hükümetimizin hattı hareket ve siyasi nokta-i nazarının esasını teşkil etmektedir*¹⁷ denilmiştir. Programda ayrıca ülkemizde demokratik kültürün yerleştirilmesinin ve fikir hürriyetinin önemi vurgulanmış, ancak bu ortamı istismar edebilecek devlet memurları (üniversite ve adliye mensupları vs.) hakkında gerekli işlemlerin yapılacağı belirtilmiştir.¹⁸ Aynı programda tüm amme hizmetlerinde olduğu gibi Emniyet Teşkilatı'nda da mümkün olduğu kadar hizmetleri halka yaklaştırmak ve bunların ifasında sürat, intizam ve verimlilik sağlamak hedeflenmiştir. Dördüncü Menderes Hükümeti (9.12.1955–25.11.1957) programında “umumi hayatımızda her türlü suiistimallerle şiddetle mücadele etmek vazifemiz olacaktır.” denilmektedir.¹⁹ Beşinci ve son Menderes Hükümeti (25.11.1957–27.5.1960) programında siyasi nizam müesseselerin, siyasi hareket ve faaliyetlerin; milletin emniyet ve selameti, refah ve saadeti gâyesinin tahakkukuna hadim bulunması gerektiği,²⁰ huzur ve sükûn içinde çalışmayı temin ve bozulmuş bulunan manevi asayiş iade edecek tedbirlerin alınmasının zaruri olduğu, seçim öncesinde karşılaşılan ve memleketin emniyet ve selametini menfi yönde etkileyecek ölçsüzlüklerin hem izlerini silmek hem de tekrar meydana gelmesini önlemek için gerekli tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır.²¹ Ülkede fikir ve basın hürriyetini temin için gerekli yasal düzenlemelerin yapılacağı, ancak hürriyetlerin suiistimal edilerek rejime yönelik bir faaliyet yürütülmesine fırsat verilmeyeceği, özellikle serbestiyetten yararlanarak huzur ve sükûnu bozucu faaliyetler yürütme niyetinde olan gizli komünistlikle müessir bir şekilde mücadele edileceği belirtilmiştir.²²

Ancak hükümet programlarında iç güvenliğin önemini vurgulayıcı ve bu konuda taviz verilmeyeceğine dair ifadeler yer almasına karşın, hükümetlerin, bu mücadeleyi yapacak olan polisin nitelik ve nicelik olarak güçlendirilmesi konusunda fazla somut adım atmadıkları görülmektedir. Örneğin Türkiye'nin nüfusunda belirgin bir artış gözlenmesine karşın ülke genelinde görevli polis sayısının aynı paralellikte artmadığı görülmektedir. 1950 yılında Türkiye'nin toplam nüfusu 20.951.390 iken, 1960 yılında bu sayı 31.391.421 olmuştur. Aynı çerçevede köyden kente yaşanan göç ve kent nüfusundaki belirgin artış, polisin iş yükünü artıran bir diğer önemli unsur olmuştur. Örneğin 1950 yılında 3.885.865 olan kent nüfusu %359 artarak 10.805.817'ye ulaşmıştır.²³ Oysa aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere aynı yıllarda görevli polis sayısı ise %13,7 oranında artmıştır.

¹⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 36.

¹⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 37–40.

¹⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 63.

²⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 70.

²¹ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 72.

²² *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, s. 72.

²³ Landau, a.g.e., s. 30.

DP Hükümetleri döneminde görev yapan polis sayısı²⁴

YILLAR	POLİS SAYISI	1 POLİSE DÜŞEN VATANDAŞ SAYISI
1950	10.311	504
1951	10.333	536
1952	10.613	555
1953	10.893	571
1954	11.173	585
1955	11.320	610
1956	11.512	632
1957	11.791	650
1958	11.347	709
1959	11.580	727
1960	11.725	751

DP döneminde görev yapan yönetim kadrosuna gelince; bu dönemde emniyet genel müdürlerinin bu makamda çok fazla kalmadıkları ve altı farklı emniyet genel müdürünün görev yaptığı görülmektedir. I.Menderes Hükümeti kurulduğunda yaklaşık 3 yıldır Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapan Gafur Soylu, 16 Haziran 1950'e kadar bu görevine devam etmiş, yerine 20 Haziran 1950 tarihinde M. Ferruh Şahinbaş getirilmiş ve o da bu görevi 21 Eylül 1950 tarihine kadar sürdürmüştür. Daha sonra Menderes, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne Milli İstihbarat Teşkilatında görevli Albay Servet Sürenkök'ü getirmiş, Sürenkök de 21 Eylül 1950 – 25 Ocak 1952 tarihleri arasında bu görevi yürütmüştür. 31 Ocak 1952 – 01 Haziran 1954 tarihleri arasında Kemal Aygün, 05 Haziran 1954 – 12 Eylül 1955 tarihleri arasında Ethem Yetkiner Emniyet Genel Müdürü olarak görev yapmıştır. Kemal Aygün 12 Eylül 1955 tarihinde ikinci defa Emniyet Genel Müdürlüğü'ne getirilmiş ve bu görevi 09 Ekim 1957 tarihinde Cemal Gökten'a devretmiştir.²⁵ DP döneminin son Emniyet Genel Müdürü olan Gökten ise 27 Mayıs Darbesi'nden sonra bu görevinden alınmış ve tutuklanarak Yassıada'ya götürülmüştür.

Yine bu dönemde İçişleri Bakanı olarak sırasıyla, Rüknettin Nasuhioğlu (22 Mayıs 1950–9 Mart 1951), Halil İbrahim Özyörük (9 Mart 1951–20 Ekim 1951), Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (2 Aralık 1951–7 Nisan 1952), İbrahim Ethem Menderes (1 Ağustos 1952–17 Mayıs 1954), Dr. Namık Gedik (17 Mayıs 1954–10 Eylül 1955), İbrahim Ethem Menderes (3 Eylül 1955-12 Ekim 1956) ve Dr. Namık Gedik (12 Ekim 1956–27 Mayıs 1960) görev yapmıştır.²⁶

²⁴ Cevdet Demirbaş, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Polis Teşkilatı", *Polis Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 43, Ocak-Şubat-Mart 2005, s. 148–149.

²⁵ Atilla Bayram, "Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001, s. 86–92, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "Görev Yapmış İçişleri Bakanlarımız", http://w3.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?content=57, 23.10.2008.

gazi

Akademik
Bakış

67

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Emniyet Teşkilatı'nda Yapısal Değişiklikler ve Yasal Düzenlemeler

1950 yılına gelindiğinde her il merkezinde ve birçok ilçede polis örgütünün kurulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bundan sonraki on yıllık DP döneminin ilk beş yılında polisin özlük haklarının, çalışma ve yaşama koşullarının iyileştirilmesi, polis sayısının artırılması konusunda çok sınırlı adımlar atıldığı görülmektedir. Sonraki yıllarda gerçekleştirilen değişiklikler ise Emniyet Teşkilatı'nda umumi bir iyileştirme getirmemiş²⁷ ve hatta polisin koşulları geçmiş yıllara göre daha da kötüleşmiştir. Osmanlı döneminde çıkarılan 1907 ve 1913 tarihli nizamnamelerle uygulamaya başlanan polisin çalışma sistemi, cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiş ve DP döneminde de sürdürülmüştür. Buna göre polisler "6/6 esasına göre çalışılıyordu. Yani 6 saat karakolda görev yapılıyor, 6 saat istirahat ediliyordu. Burada ilginç olan husus istirahat saatlerinin de karakolda geçiriliyor olmasıydı. Bu aynı zamanda onların yedek kuvvet olarak merkezde bekletilmesi anlamına geliyordu. Polis ancak haftada bir gün evine gidebiliyordu."²⁸

1951 yılında bu çalışma sistemi ile ilgili yeni bir düzenlemeye gidildi. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Servet Sürenkök, ABD'li uzman Chris Gugaz'ı Türkiye'ye çağırarak Türk polisinin çalışma biçimi ile ilgili bir rapor hazırlattı. Gugaz, raporunda mevcut sistemin yürümeyeceğini vurgulayarak "rasyonel sistem'in" uygulanmasını önerdi. Bu sisteme göre personel sekizer saat halinde 3 vardiya çalışacak ve mesaiden sonra 16 saat evinde istirahat edecektir. Personelin iş tatminini sağlayan ve hizmette ciddi bir verim artışının gözlemlendiği bu sistem, bir yıl süreyle başarılı bir şekilde uygulandı. Ne var ki aynı yıl Ankara'da taksi şoförlerinin gerçekleştirdiği bir grevin ardından bir rapor hazırlayan Ankara emniyet müdür yardımcısı İsmail Küntay, memur yetersizliği ve ulaşım-iletişim olanaklarının azlığı gerekçesiyle kısa bir süreliğine bu sistemin ertelenmesini talep etti. Böylece dönemin İçişleri Bakanı Halil Özyörük'ün de onayıyla geçici olarak eski sisteme geri dönüldü. Böylece yeniden 6 saat çalışılıp 6 saat karakolda yatılacak ve haftada sadece bir gün eve gidilebilecektir.²⁹ Her ne kadar kısa bir süre için ertelenmesine karar verilmişse de bu uygulama 12 yıl devam etmiştir.³⁰

Qos

²⁷ Örneğin, 21.05.1955 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 9011 sayılı "T.B.M.M. Emniyet Kadrosunda Çalışan Memurlara Fazla Mesai Ücreti Verilmesine Dair Kanun" ile sadece çok sınırlı sayıda personelin maaşında bir iyileştirme yapılmıştır.

²⁸ Erol Özdemir, "Polis Çağdaş Köle Midir", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 66, Haziran 2007, s. 15.

²⁹ 1950li yılların bu ağır ve yoğun çalışma temposu ile ilgili olarak, emekli bir emniyet müdürünün kızı, çocukluğunun baba özlemi içinde geçtiğini çünkü babasının yüzünü göremediğini, ancak babası emekli olduktan görebildiğini söylemektedir. Bkz. Belgin Çınar, "Babamı Hep Özledim", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 71, Kasım 2007, s. 18.

³⁰ Özdemir, "Polis Çağdaş Köle Midir", s. 15. 1963 yılında polislerin karakolda yatması uygulamasına son verilmesi, polisler tarafından sevinçle karşılanmış ve davul-zurna çalınarak kutlanmıştır. Bkz. Hasan Yağar, "Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988, s. 100. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Yine 21.05.1955 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 9011 sayılı “Emniyet Umum Müdürlüğü Kadrosuna Dâhil Memurlara Fazla Mesai Ücreti Verilmesine Dair Kanun”, ile Emniyet Teşkilatı’nda görevli personelin maaşlarında belirli bir iyileştirme öngörülmüştür. Ancak bu polislerin maaşlarına her ay sabit ve doyurucu olmayan belli bir fazla mesai ücreti verilmesi gerekçe gösterilerek, polislerin aşırı bir iş yükü altında ezilmesine yasal bir gerekçe de hazırlanmış oldu. Böylece polisin mesai gözetmeksiz çalışmasının ve diğer memurlar gibi haftada en fazla kırk saat çalışması prensibinin uygulanmamasının yasal zemini de sağlanmış oldu. DP hükümetlerinin özellikle iktidarlarının son döneminde Emniyet Teşkilatı’na yönelik bazı iyileştirme çalışmaları gerçekleştirdiği de görülmektedir. 1913 yılında çıkarılan Polis Nizamnamesi ile de birlikte Emniyet Teşkilatı’nda Emniyet Müdürlüğü gibi üst rütbelerde görev alabilmek için hukuk veya siyaset bilgileri fakültesi mezunu olma şartı, 1937 yılında çıkarılan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’nda yer almış, böylece Polis Enstitüsü mezunlarının emniyet müdürü olma yolu kapatılmıştır. Emniyet Teşkilat mensupları arasında büyük tepki ve huzursuzluk uyandıran bu durum, çekirdekten yetişen amir kadrolarda rütbe ve mevki açısından kaygı ve umutsuzluğa yol açıyordu.³¹ Bu aksaklık ancak 15 Nisan 1959 tarihinde kabul edilen 7257 sayılı kanunla giderilebilmiştir.³² Böylece eğitim süresi üç yıla çıkarılan Polis Enstitüsü’nden mezun olanlara emniyet müdürü olma hakkı getirilmiş oldu. 1958 yılına kadar polis enstitüsünden mezun olanlar ise kurs görerek emniyet müdürü sınıfına geçmeye hak kazandılar.³³

DP yönetimin yeniden yapılandığı bir diğer birim ise polis istihbarat birimi olan “Önemli İşler Müdürlüğü” idi. 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu’yla Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet göstermeye başlayan bu birim, güvenlikle ilgili istihbarat çalışmaları yapmakla görevli idi.³⁴ 1951 yılında bu birim yeni bir yapılanma ile kontrespiyonaj dahil hemen bütün alanlarda istihbarat yapmak üzere yeniden yapılandırıldı ve oluşturulan yeni birimler çeşitli illerde değişik adlarla çalışmaya başladı. 1958 yılında “İstihbarat Elemanı Sevk, İdare ve İstihbarat Operasyonu Düzenle-

³¹ İ. Hakkı Demirel, *1968–1969 Polis Enstitüsü Yüksek Öğretim Yıllığı*, Ankara 1969, s. 40.

³² *Polis Mevzuatı*, (Haz. Arif Yıldız, Halil İbrahim Keskin, Sami Tannıverdi), Ulus Basımevi, İstanbul 2005, s. 53–54. Polis Enstitüsü mezunlarına yönelik bu iyileştirme çalışmalarının yanı sıra, Polis Enstitüsü’ne öğrenci yetiştirmek üzere kurulan Polis Koleji ile ilgili olumlu bir gelişme de yaşanmıştır. 1938 yılında 41 öğrenci ile eğitim-öğretime başlayan Polis Koleji, ilk mezunlarını 1941 yılında verdikten sonra çeşitli nedenlerle 1950 yılında kapatılmış, ancak Polis Koleji mezunlarının meslekte daha başarılı oldukları göz önünde bulundurularak 1958 yılında yeniden öğretime başlamıştır.

³³ Erol Özdemir, “İsmail Hakkı Demirel ile Söyleşi 12/24 Sisteminin İlk Uygulayıcısı”, *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 41, Mayıs 2005, s. 15–24.

³⁴ *Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995)*, EGM Yayını, Ankara 1995, s. 118.

gazi

Akademik
Bakış

69

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

me Kursu"ndan geçirilen elemanların katılımıyla bu birimler Hatay, Ankara, İstanbul, İzmir'de "Küçük Gruplar" adıyla oluşturulan istihbarat ünitelerinde görevlendirildiler.³⁵ 1959 yılında Emniyet İstihbaratını yeniden yapılandırmak için önemli bir adım atıldı. Ancak 27 Mayıs ihtilali ile bu girişim yarım kaldı ve mevcut istihbarat birimleri de kapatıldı. İstihbarat konusundaki eksikliği gören askeri yönetim Ergun Gökdeniz'i bu birimi kurmakla görevlendirdi. Böylece Milli Birlik Komitesi'nin onayıyla Emniyet İstihbarat Dairesi kuruldu ve ilk başkanı da Gökdeniz oldu. 20 Ocak 1960 tarihinde çıkarılan 7410 sayılı kanunla, 3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun 90'ncı maddesi değiştirildi. Bu değişiklikle "Emniyet Umum Müdürlüğüne bağlı ve varidatı, Emniyet Umum Müdürlüğü kadrosuna dâhil maaşlı ve ücretli memurlardan, sandığa ortak olanlar tarafından temin edilmek üzere",³⁶ 1952 yılında kurulmuş bulunan Polis Bakım ve Yardım Sandığı'na işlerlik kazandırılması, yine bu dönemde gerçekleştirilen sınırlı iyileştirmelerden birisidir. DP'nin, polisin eğitime yönelik iyileştirmelerinden birisi de 1909 yılından beri faaliyet gösteren İstanbul Polis Okulu'na ilaveten 23 Mayıs 1960 tarihinde İzmir Polis Okulu'nun açılması oldu.³⁷

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra taşıt sayısının hızla artması ve trafiğin yoğunlaşması üzerine, 11 Mayıs 1953 tarihinde 6085 sayılı Seyrüsefer Talimatnamesi yayınlanmış,³⁸ bununla ayrıca ülke çapında trafik zabıtasının kurulmasını sağlanmıştır. Böylece sadece trafik işleri ile meşgul olmak üzere polislerin branşlaşması ve trafik polisinin yurt çapında teşkilatlanması yolunda önemli bir adım atılmış oldu. 1957 yılına gelindiğinde ise tüm illerde trafik birimlerinin örgütlenmesi tamamlanmıştır.

DP Dönemi Meydana Gelen Önemli İç Güvenlik Olayları ve Polisin Yoğun Mesaisi

a. Aşırı Sol, Laiklik Karşıtı ve İrkçi Cereyanlar

Millî Şef döneminde, polis tarafından sıkı bir şekilde takip edilen ve örgütlenme yolları kapatılan komünizm, laiklik karşıtı akımlar ve ırkçılık gibi akımlar DP Hükümetleri döneminde de yine polis tarafından sıkı bir şekilde takip edilmiştir. Önceki bölümde bahsedildiği üzere, göreve gelen DP hükümetleri, hükümet programlarında bu tür cereyanlara karşı bütün yasal tedbirlerin tereddütsüz alınacağını açıkça vurgulamış ve bu konuda kolluk kuvvetleri yoğun mesai harcamıştır.

³⁵ Tuncay Özkan, *Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı*, Milliyet yayınları, İstanbul 1999, s. 211-212.

³⁶ *Polis Mevzuatı*, s. 70-71.

³⁷ *İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923-1973 Çalışmaları*, II. Kitap, Gürsoy Matbaacılık, Ankara 1973, s. 74.

³⁸ Bu talimatname doğrultusunda polis, şehirlerde kullanılan atlı arabaların daha sıkı denetlenmesi ve aşamalı olarak trafikten men edilmeleri yönünde çalışmalarını yoğunlaştırdı. Bkz. "Seyrüsefer talimatnamesine aykırı harekette bulunan birçok atlı arabalar seferden alıkonuldu", *Hürriyet*, 9 Ekim 1953.

Laiklik Karştı Akımlar:

Millî Şef dönemindeki devrim kanunlarına ve laiklik uygulamalarına karşı faaliyetlerini alttan alta, gizlice devam ettiren ve devlet kademelerinde yer bula-mayan İslamcı gruplar, DP'nin iktidara gelmesi ile birlikte daha rahat hareket etmeye başladılar, siyasal faaliyetlerini artırdılar³⁹ ve DP Hükümetleriyle gizli ve açık işbirliğine gittiler.⁴⁰ DP hükümetleri "gerçi, şeriatçı akımları serbest bırakmadılar ama seçmene hoş görünmek kaygısıyla, Atatürk'ün laiklik anlayışını epey sulandırdılar."⁴¹ DP, Arapça ezan yasağının kaldırılması, din eğiti-minin genişletilmesi, imam-hatip okullarının artırılması, cami sayısında artış, radyoda dini yayın yapılması ve Kur'an okunmasına izin verilmesi, dini yayınların satışına yeniden izin verilmesi, mahkûmlara dini nasihatler veril-meye başlanması gibi bazı uygulamalarla muhafazakâr kesimin beklentilerine karşılık vermeye çalıştı.

1952 yılında, DP'nin güçlü yerel bağlara sahip kadroları nedeniyle İslamcı akımlara karşı gösterdiği bu ılımlı yaklaşımı sarsan bir olay gerçekleşti. 22 Kasım 1952 tarihinde Hüseyin Üzmez adında bir lise öğrencisi, sahibi olduğu Vatan gazetesi aracılığıyla İslamcı çevrelerle ideolojik bir tartışma yürü-ten Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da silahlı bir saldırıda bulundu. Olayın ardından büyük bir tahkikat başlatıldı. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Kemal Aygün, 26 Kasım günü, basın mensuplarına yaptığı açıklamada olayın mey-dana geliş şekli hakkında detaylı bilgi verdi ve suçunu itiraf eden Üzmez'in, Yalman'ı, dini akideleri zedeleyen yazılar neşrettiği için öldürmeye karar ver-diğini belirtti.⁴² Hükümet, basın ve muhalefet tarafından gerici olarak korumak-la, irticaya taviz vermekle suçlandı. Samet Ağaoğlu'nun, N. Fazıl'a 170 bin lira verdiği, Fazıl'ın da Büyük Doğu ve Hür Adam dergilerinin yönlendirmesiyle suikasta ortam hazırladığı iddia edildi.⁴³ Necip Fazıl Kısakürek'ten Osman Yüksel Serdengeçti'ye kadar muhafazakâr kesimin önemli pek çok yazarı olay-la bağlantıları oldukları ve saldırganları azmettirdikleri iddiası ile tutuklandı. 20 yıl hapse mahkum edilen Üzmez on yıl hapis yattıktan sonra serbest kaldı.

Bu tür olaylar karşısında özellikle basının ve muhalefetin artan eleştirilerini göğüslemek için, DP laik sisteme ve Atatürk devrimlerine sahip çık-ma konusunda daha kararlı davranmaya başladı. 1951 yılında Ticani tarikatı-nın lideri Kemal Pilavoğlunun mahkûm edilmesi, çeşitli tarikat mensupları-

³⁹ Landau, *a.g.e.*, s. 4.

⁴⁰ Nilüfer Narlı, "The Rise of the Islamist Movement in Turkey", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 3, September 1999, p. 38.

⁴¹ Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. İrvin Cemil Schick-E. Ahmet Tonak), Belge Yay., İstanbul 1992, s. 121.

⁴² Ulus Gazetesi 26 Kasım 1952 tarihli sayısında saldırıyı; "dinî irticain bir tertibi olduğu anlaşıl-dı" şeklinde vermiştir.

⁴³ *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1990. (Mehmet Ali Sebük ile görüşme)

görsel

Akademik
Bakış

71

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

nın tutuklanması,⁴⁴ 24 Temmuz 1951 tarihinde 5816 sayılı “Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun”un kabul edilmesi, 3 Mart 1952’de İslam Demokrat Partisi’nin kapatılması, Büyük Doğu ve Sebilürreşad gibi İslamcı yayınlara karşı davalar açılması ve 23 Temmuz 1953’te dinin, dünya işlerine ve siyasete karıştırılmasını önlemek amacıyla Vicdan Hürriyetini Koruma Kanunu’nun kabul edilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bir yandan laikliği korumaya yönelik tedbirler alan DP’nin zaman zaman bu tavrına muhalif bir tutum benimsediği ve İslamcı gruplarla bir yaklaşma içerisine girdiği de oluyordu. Özellikle, DP’nin en çok yakınlık gösterdiği ve çeşitli kereler de kendisinden destek gördüğü grup, önderliğini Said-i Nursi’nin yaptığı Nurculardı.⁴⁵ Nurcular, yeni dönemle birlikte çok hummalı bir çabaya girişerek ‘üstadları’ Said-i Nursi’nin kaleme aldığı risaleleri bağlılarına ve geniş bir halk tabanına ulaştırmayı başardılar. Ancak DP’nin bu tavrına karşı muhalefet ve basınının ortaya koyduğu tepkiler üzerine, Nursi ve taraftarlarına karşı birçok defa soruşturma başlatıldı. 25 Aralık 1952 tarihinde Nursi’nin, Büyük Cihat Gazetesinde yayınlanan ‘En büyük ispat’ başlıklı yazısında dini siyasete alet etmek gerekçesiyle dava açıldı ve 26 Aralık’ta da ilk duruşma yapıldı.⁴⁶ 29 Temmuz 1953 tarihinde ise laikliğe aykırı olarak dini hissiyatı alet ederek Saidi Nursi’nin nüfuzunu arttırmak maksadıyla Mustafa Sungur ve Büyük Cihat Yazı İşleri Müdürü Hüseyin Yücel hapse mahkûm oldular.⁴⁷ Said-i Nursi ve arkadaşları, özellikle DP iktidarının son yıllarında da kolluk kuvvetleri tarafından yakın takip altında tutulmaktan kurtulamadılar.⁴⁸ Buna karşın 1960 yılında basında yer alan bir mektubunda Nursi, Nurculuğun Türkiye’de, komünizm tehlikesine ve asayişsizliğe karşı en büyük engel olduğunu ileri sürdü.⁴⁹

Nurcuların yanı sıra bu dönemde Süleyman Hilmi Tunahan’ın önderliğini yaptığı Süleymancılık hareketi, polisin yakından takip ettiği akımlardan

görsel

Akademik
Bakış

72

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

⁴⁴ “Tevkifhanedeki Nakşibendilerin sakalları kesildi”, *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 1951.

⁴⁵ Nursi’nin taraftarları, “Müslüman Menderes” olarak tanımladıkları Adnan Menderes’in, İslamı tekrar ihya edeceğini ve hatta Risale-i Nurların okul müfredatına dâhil edileceğini umuyorlardı. Bkz. Çetin Özek, *Devlet ve Din*, Ada Yayınları, İstanbul 1986, s. 544. Bu nedenle özellikle 1957 seçimlerinde DP ve Nurcular o zamana kadar deneme seyrinde olan ittifaklarını gerçekleştirmişlerdir. Bkz. Şerif Mardin, “Modern Türkiye’de Din ve Siyaset”, içinde *Türkiye’de Din ve Siyaset*, *Makaleler 3*, (Der: Mümtazer Türköne-Tuncay Önder), İletişim Yay., İstanbul 2004, s. 122-123.

⁴⁶ *Ulus*, 26 Aralık 1952.

⁴⁷ *Zafer*, 30 Temmuz 1953.

⁴⁸ Nursi 1960 yılında bir yurt gezisine çıktı. Polis, 1 Ocak 1960 tarihinde İstanbul’a gelen Said-i Nursi’nin yol güzergâhı üzerinde, kalacağı otelde ve bazı öğrenci yurtlarında sıkı tedbir aldı. Bkz. “Hakkında tahkikat açılan Said-i Nursi İstanbul’a geldi”, *Akşam*, 02 Ocak 1960. Polisin bu takibatı Nursi’nin vefat ettiği Urfa’ya kadar devam etmiştir. Nursi 23 Mart 1960 tarihinde vefat ettiğinde polis, cenaze törenindeki izdihamı önlemek için gerekli tedbirleri aldı. Bkz. “Geziye çıkan Said-i Nursi dün Urfa’da öldü”, *Akşam*, 24 Mart 1960.

⁴⁹ *Ulus*, 12 Ocak 1960.

birisiydi. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte faaliyetlerini artıran Süleymanlılar, kurucuları Süleyman Hilmi Tunahan'ın tavsiyeleri doğrultusunda çocuklara ve gençlere Kur'an öğretmeyi faaliyet alanı olarak seçmişlerdi. Tunahan 1950'de DP iktidara gelince vaizlik belgesini yeniden elde ederek faaliyetlerine hız verdi.⁵⁰ Ancak 1957 yılında Bursa'da meydana gelen "mehdilik" olaylarından dolayı Kütahya'da, Tunahan ve bağlıları polis tarafından sorguya çekildi ve polisin tutuklulara işkence yaptığı ileri sürüldü.⁵¹ Bu olaydan sonra damadı Kemal Kaçar ve Altıntaş Müftüsü Demirci Hoca ile hapse atılan Tunahan'ın DP ile ilişkileri bozuldu. 16 Eylül 1959'da vefat edince yerine damadı Kemal Kaçar geçti.⁵²

Başta Menderes olmak üzere bazı milletvekillerinin bu akımlara ılımlı yaklaşımına ve Menderes'in, Said-i Nursi ve Süleyman Hilmi Tunahan ile ilgili konularda bazen bizzat müdahil olmasına rağmen, güvenlik güçlerinin bu akımlara karşı gerekli tedbirleri aldığı, her türlü faaliyetlerinin yakından takip ettiği görülmektedir. Bu akımlarla ilgili polis arşivlerinde çok sayıda rapor ve yazı örnekleri bulunmaktadır. Bu dönemde yönetimi en çok uğraştıran bir diğer dini grup ise Tıcani tarikatına mensup kişilerdi. Kemal Pilavoğlu adında birinin yönettiği bu tarikat mensupları Cumhuriyet'in temel laik prensiplerini ve Atatürk'ün tüm devrimlerini reddediyor, Türkiye'de İslami bir yönetim kurma düşüncesi taşıyorlardı. DP öncesi Arapça ezan yasağına karşı eylemler yapan Tıcaniler, DP döneminde Atatürk heykellerine saldırmaya başladılar ve ilk eylemlerini 7 Şubat 1951'de Kırşehir'de bir Atatürk büstünü parçalamak suretiyle gerçekleştirdiler. Ancak Tıcaniler, 1951 Haziranından itibaren tutuklanmaya başlandı.⁵³ "Atatürk Aleyhinde İşlenen Suçlar Hakkında Kanun"un kabul edilmesinde, Tıcanilerin heykel kırma teşebbüslerinin büyük bir rolü oldu. Pilavoğlu ve 74 müridi, 5 Mart 1952'de Ankara 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde söz konusu kanuna muhalefetten 15 ay hapis cezasına mahkûm oldular. Kemal Pilavoğlu'nun mahkûm olması, sistemsiz bir irticai akım olan Tıcaniliğin etkisini yitirmesine yol açtı.⁵⁴

⁵⁰ İlhami Soysal, "Mezhepler Tarikatlar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: V, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 1371.

⁵¹ Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1974, s. 270–271.

⁵² Soysal, *a.g.m.*, s. 1371.

⁵³ "Tıcani meczuplarına karşı geç kalınmış tedbirler. Menfur Ankara taarruzundan sonra tarikatın şeyhi Pilavoğlu ile 10 müridi tevkif edildiler", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951.

⁵⁴ Bu akımların yanısıra polisin devrim kanunlarına aykırı hareketleri de yakın takibe aldığı görülmektedir. Örneğin, 1 Ocak 1955 tarihinden itibaren Urfa'da agel ve entari denilen yerel kıyafetlerle dolaşanlar hakkında polis işlem yapmaya başlamıştır. Bkz. Urfa Valisi Nedim Evliya'nın imzası ile yayınlanan 06.12.1954 tarihli ilan, Belge No: 13216–10, *150likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları: Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler, Polis Dergisi*, EGM Yayınları, Yayın No: 129, Ankara 1998, s. 105.

görsel

Akademik
Bakış

73

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Muhalefetin, DP iktidarının irticaî faaliyetlere göz yumduğu ve hatta desteklediğine dair eleştirileri 1957'den itibaren artmaya başladı. Fakat asıl duyarlılık ve bu yöndeki muhalefet atağı 1959'da başladı. Ulus gazetesi bir anket yaptırmak suretiyle Atatürk devrimlerinin tehlikede olduğu gerekçesiyle iktidara karşı harekete geçti.⁵⁵ Bu tür suçlamalar üzerine, bu gruplar üzerinde polisin takip ve baskısı arttı. Özellikle DP döneminde en uzun süre İçişleri Bakanı olarak görev yapan Dr. Namık Gedik, bu konuda tavizsiz bir politika izlemiş ve bu akımlara fazla hareket alanı bırakılmamıştır. 1959 yılında Milli Müdafaa Vekâleti'nden Dâhiliye Vekâletine gönderilen bir yazıda, son zamanlarda yurt sathına yayılma istidadı gösteren Nurculuğun ordu bünyesinde de kendine mahsus usullerle bir zemin hazırlamakta olduğu belirtilerek, Said-i Nursi ve bağlıları hakkında çok detaylı bir raporun derlenerek acele gönderilmesi istenmektedir.⁵⁶ Benzer şekilde MAH tarafından 1959 yılında Emniyet Umum Müdürlüğü'ne gönderilen gizli ibareli bir raporda, Samsun'da faaliyet gösteren Nurcular hakkında detaylı bilgi verilmektedir.⁵⁷

Aşırı Sol/Komünizm:

Milli Şef döneminde sıkı bir takip altında kalan ve fazla bir örgütlenme imkânı bulamayan sol hareketler, çok partili dönemle birlikte daha fazla örgütlenerek seslerini duyurma çabalarına giriştiler.⁵⁸ Sol kesim DP'nin 1950 seçimlerini kazanmasını memnuniyetle karşıladı. Ancak Adnan Menderes'in, Birinci DP hükümetinin programını okurken söylediği sözler onları hayal kırıklığına uğrattı: "*Biz solculukla mücadele ederken asıl kanuni yollardan ayrılmayacağız. Solculuğun nerede başlayıp nerede bittiğini kati olarak tayin edecek kanuni kıstasları bulup ortaya koyacağız. Ta ki hâkimlerimiz bunu teşhiste tereddüde düşmesinler ve hükümlerini vermekte mütereddit olmasınlar.*"⁵⁹ Menderes'in bu sözleri havada kalmadı. 1951 yılında Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142. madde hükümleri ağırlaştırıldı.⁶⁰ Bundan sonraki süreçte polis komünizme karşı yoğun bir mücadele başlattı. Sevim Belli'nin gözaltına alınması sonrasında, üzerinden çıkan notlardan hareket-

görsel

⁵⁵ "Atatürk ve devrimlerine sataşanlar asla muvaffak olamayacaktır" *Ulus*, 19 Mart 1959.

⁵⁶ Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes imzası ile gönderilen 9.12.1959 tarih ve 3589.1-05-59 EM sayılı yazı, Belge No: 13311-22/24, bkz., *150likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları*, s. 106.

⁵⁷ 30.12.1959 tarih ve B.II.2055/H-41/95142 sayılı yazı, Belge No: 13311-22/24, bkz., *150likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları*, s. 107.

⁵⁸ Landau, *a.g.e.*, s. 31.

⁵⁹ *Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri, (Mayıs 1950-Aralık 1951)*, C. II, (der. Halûk Kılçık), Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1991, s. 7-8.

⁶⁰ *Resmi Gazete*, 11 Aralık 1951, Sayı: 7979. Kanun tasarısının Meclis gündemine alınması dolayısı ile bir demeç veren Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan, artan komünizm tehlikesine işaret etmiş ve ülkemize sokulan Bulgar ihtilalcilerinin polis tarafından yakından takip edildiğini belirtmiştir. Bkz. *Vakit*, 8 Ağustos 1951.

le, Ekim 1951 tarihinde geniş çaplı bir “komünist tevkifatı” başlatıldı⁶¹ ve önce TKP Merkez Komite üyeleri tutuklandı. 1952 yılı içinde de devam eden bu süreçte onlarca kişi tutuklandı. Aralarında Vedat Türkali, Zeki Baştımar, Mübeccel Kıray, Ruhi Su, Şefik Hüsnü Değmer, Mihri Belli, Sevim Belli, Enver Gökçe, Arif Damar, Şükran Kurdakul, Behice Boran ve Aclan Sayılğan'ın gibi isimlerin bulunduğu birçok sanık çeşitli hapis cezalarına veya 'Emniyet-i Umumiye Gözetimi' bulundurulma cezalarına çarptırıldılar.

Bu sorgulamalarda öne çıkan konulardan birisi polisin sanıklara kötü davrandığı ve işkence ettiği iddiasıydı. Milli Şef döneminde kötü bir üne sahip olan ve işkence merkezi olarak anılan Sansaryan Han, bu dönemde de tutuklanan kişilerin sorgulandığı yer olarak kullanıldı. Özellikle bu binada bulunan I. Şube (siyasi şube), komünizm suçundan tutuklananların ağır sorgudan geçtikleri bir yer olarak ün kazandı. Bu şubede Milli Şef döneminden beri Komünizm Masası Şefi olarak görev yapmakta olan Parmaksız Hamdi adlı polis komiseri, sol hareket içindeki bütün kişileri tek tek tanır ve istediğinde parmağı ile koymuş gibi bulurdu. Parmaksız Hamdi “*Türkiye'nin tanınmış komünizm uzmanı idi. 1951 ve 52 yıllarında yapılan Komünist tevkifatında, yani Çiçek Palas toplantısında (Dr. Sevim Tari ve Mihri Belli Tevkifatı) büyük yararlılığı görülmüştü.*”⁶² O zamanlar “komünist olmak” ile hayatta en az bir kere Parmaksız Hamdi tarafından sorgulanmak arasında mutlak bir paralellik kurulurdu.

Bundan sonraki yıllarda da tanınmış birçok komünist liderin polis tarafından yakından takip edildiği ve pek çok kişinin, “komünist örgüt üyesi olmak”, “komünizm propagandası yapmak” gerekçeleriyle çeşitli hapis cezalarına çarptırıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 19 Ocak 1950'den başlayıp 26 Nisan 1960'a kadar alınan Bakanlar Kurulu Kararlarında komünist propaganda nedeniyle 53 dergi, 36 kitap, 34 gazete, 18 broşür, 15 bülten, 6 beyanname, 4 mektup, 3 rapor, 3 kartpostal, 2 piyes ile sayısı belli olmayan bazı matbuatlar yasaklandı. Bu dönemde konu hakkında toplam 47 yasaklama kararı alındı.⁶³ Yürütülen bu uygulamaların ilginç bir yansıması olarak 6-7 Eylül olaylarında komünistlerin parmağı olduğu öne sürüldü ve komünist olarak bilinen 45 kişi tutuklanarak polis tarafından sorgulandı.⁶⁴ Yönetimin komünistlere bakışını, Bayar'ın 1957 seçimlerinden sonra söylediği sözler özetlemektedir, “*Türkiye'de Komünist Partisi bir avuç insandır ama komünistler tehlikelidir!*”⁶⁵ Siyasi otoritenin bu baskısı sonucu yurt içinde fazla faaliyet alanı bulamayan TKP, daha çok yurt dışı ağırlıklı örgütlenme yolunu seçti.

⁶¹ *Ulus*, 5 Kasım 1951.

⁶² Aliveren, *a.g.m.*, s. 17.

⁶³ Mustafa Yılmaz, “Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar”, (Yasemin Doğaner ile Birlikte), *Kebikeç*, Sayı: 22, Ankara 2006, s. 157.

⁶⁴ Tansu Şarman, “Komünistler yapmıştır yakalayın”, *Popüler Tarih*, S: 4, Eylül 2000, s. 64.

⁶⁵ Celal Bayar, *Bir Darbenin Anatomisi: 27 Mayıs İhtilali*, (Haz: İsmet Bozdağ), Emre Yay., İstanbul 1991, s. 52.

görsel

Akademik
Bakış

75

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

İrkçı/Milliyetçi Akımlar:

Milli Şef döneminde, özellikle 1944 yılında yaşanan Turancılık-İrkçılık soruşturmasından sonra belli bir süre sessiz kalan sağcı gençler, yeni dönemle birlikte seslerini duyurma çabasına giriştiler. 15 Mayıs 1950 günü Çiçek Palas'ta Nazım Hikmet'in affı için düzenlenen toplantıyı protesto etmek için toplanan sağcı öğrencilerle solcu öğrenciler arasında kavga çıktı ve polis olaya karışanları tutukladı.⁶⁶ Adnan Menderes'in ilk hükümetin programını okurken söylediği şu sözler, sağcı kesime karşı yürütülecek politikanın ipuçlarını taşıyordu: *"İrkçılığı biz solculuk gibi mutlaka mücadele edilip sökülünden sökülüp atılması lazım gelen bir mesele, bir cereyan olarak kabul ediyor değiliz. Nihayet irkçılık, bir fikrin, hissin dalaleti olabilir. Fakat solculuk böyle değildir. Biz solculuğu bugün memleketin aleyhine ve zararına çalışan kuvvetlerin ajanı olma manasına alıyoruz. Bunu bir fikir ve his kabul etmekten uzağız."*⁶⁷ Ancak DP iktidarı, 1952 yılının ortalarından itibaren "aşırı sağ ve sol akımlar" olarak değerlendirdiği kurumların üstüne gitmeye başladı. Adnan Menderes 17 Ocak 1953'te Gaziantep'te yaptığı bir konuşmada *"milliyetçilik sanki kendi inhisarlarında imiş gibi hareket edip"*⁶⁸ Türk milletinin milliyetperverlik gibi mukaddes mefhumunu istismar edenleri yenmekte asla güçlük çekmeyeceklerini vurguladı. Menderes'in bu sözlerinden sonra hükümetin ve polisin tavrı değişti ve 9 Temmuz 1953 günü *"Türkiye Milliyetçiler Derneği"* kapatıldı. 1950'li yılların sonlarına kadar ciddi bir Kürt örgütlenmesinin olmadığı, ancak 1958'de bir kısım aydın ve daha çok da İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde okuyan Kürtler'in dergi çerçevesinde tartışma sürdürdükleri görülmektedir. 1959 Aralık ortalarında ise İstanbul ve Ankara'da 50 kadar üniversite öğrencisi ve çeşitli mesleklerden Kürt gözaltına alındı.

Asayiş ve Güvenlik Olayları

DP dönemi gazeteler incelendiğinde günümüzdeki kadar çeşitlenmiş ve profesyonelleşmiş olmasa da klasik asayiş olaylarının o günlerde de yaşandığı görülmektedir. Kız kardeşini bıçaklayarak öldüren delikanlı,⁶⁹ ayrıldığı karısını öldüren adam,⁷⁰ son 24 saat içerisinde İzmir'de 13 polisiye olayın meydana gelmesi,⁷¹ bulunduğu polis kimliği ile iki sene kendini polis olarak tanıtan Yorgi isimli şahsın polis tarafından yakalanması,⁷² kaçakçılık yapan

⁶⁶ Muammer Taylak, *Saltanat, 2. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri*, Başnur Matbaası, Ankara 1969, s. 186.

⁶⁷ Kılçık, *a.g.e.*, s. 7-8.

⁶⁸ *Vatan*, 19 Ocak 1953.

⁶⁹ "Çengelköy'de müthiş bir cinayet işlendi", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951.

⁷⁰ "İki aile faciası", *Akşam*, 26 Nisan 1952.

⁷¹ "İzmir'de 24 saatte 13 zabita vak'ası", *Hürriyet*, 28 Temmuz 1952.

⁷² "Kendi kendine iki sene polislik yapmış", *Hürriyet*, 28 Temmuz 1953.

yabancılar,⁷³ anlaştıkları hayat kadınlarını elinden kaçırıp polise başvuranlar,⁷⁴ İstanbul'da banka soygunları,⁷⁵ yakalanan uyuşturucu tacirleri,⁷⁶ eşya ve yiyecek kaçakçıları,⁷⁷ oturak âlemi yapanlar,⁷⁸ karısını öldüren polis memuru,⁷⁹ meslektaşının silahını çalan gece bekçisi,⁸⁰ kabadayılık yapanlar,⁸¹ genelevdeki dostunu bıçaklayan adam,⁸² greve giden işçilere müdahale edilmesi,⁸³ metresini öldüren adam,⁸⁴ zina halinde basılan öğretmen,⁸⁵ firari hırsızların yakalanması,⁸⁶ çalışma karnesi olmayan dansözlerin hastaneye sevkedilmesi⁸⁷ bu çerçevede göze çarpan bazı asayiş olaylarıdır.

Bu dönemde polisin siyasi ve asayişe yönelik olayların yanı sıra darbe hazırlıklarını yakından takip ettiği ve polis istihbaratının 27 Mayıs'tan üç yıl önce darbeden haberdar olduğu anlaşılmaktadır. 1957 yılında Samet Kuşçu adlı bir binbaşı darbe hazırlığı yapan cuntanın bilgisini İçişleri Bakanı Namık Gedik'e ulaştırdı. Bunun üzerine polis, Kuşçu ile birlikte bir plân yaparak cuntacıardan İlhami Barut'un konuşmalarını kaydetmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Kuşçu daha sonra Amerikan Başkonsolosluğuna sığındı. Amerikalılar Kuşçu'yu polise teslim etti. 1. Şube Müdürü Nevzat Ünlüay'ın yürüttüğü sorgulamada Kuşçu, darbe yapacak olan subayların adlarını, nerede ne konuşulduğunu, darbenin nasıl yapılacağını tek tek anlattı. Alınan ifadeler önce dönemin İçişleri Bakanı olan Namık Gedik'e aktarıldı, Gedik durumu Başbakan Adnan Menderes ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bildirdi ve ifadenin metinlerini sundu. Askeri yetkililerin dâhil olduğu yargılama sonunda, aralarında Kuşçu'nun da bulunduğu ve darbe plânlamakla suçlamasıyla yargılanan 9 subaydan 8'i beraat etti ve Kuşçu "iftira" suçundan mahkûm oldu. 27 Mayıs 1960'ta darbe gerçekleştiğinde Kuşçu'nun söylediklerinin hepsinin doğru olduğu görüldü.⁸⁸

⁷³ "Kaçakçılık yapan Yunanlı turistler", *Hürriyet*, 9 Eylül 1954.

⁷⁴ "Manolya gazinosunda başlayıp karakolda biten eğlenti", *Akşam*, 30 Mart 1957.

⁷⁵ "Banka soyan gangster dün yakalanamadı", *Yeni İstanbul*, 18 Şubat 1959.

⁷⁶ "İki büyük kaçakçı çetesi yakalandı", *Yeni İstanbul*, 18 Şubat 1959.

⁷⁷ "Kahveden başka tops da kaçırmışlar", *Akşam*, 3 Ağustos 1959.

⁷⁸ "Oturak âleminde 30 kişi yakalandı", *Akşam*, 18 Şubat 1959.

⁷⁹ "Bir polis sebepsiz yere karısını öldürdü", *Akşam*, 1 Ağustos 1959.

⁸⁰ "Bir bekçi uyuyan bekçinin silahını çaldı", *Akşam*, 1 Ağustos 1959.

⁸¹ "Bana danışmadan kavga edilemez dedi ve öldürdü", *Akşam*, 13 Ağustos 1959.

⁸² "Para vermeyen genel kadını dostu bıçakladı", *Akşam*, 13 Ağustos 1959.

⁸³ "120 işçinin grev yaptığı iddiası", *Son Posta*, 15 Aralık 1959.

⁸⁴ "16 yaşındaki hamile metresini öldürdü", *Akşam*, 3 Mart 1960.

⁸⁵ "Başöğretmen bir kadın zina halinde basıldı", *Akşam*, 19 Nisan 1960.

⁸⁶ "Firari hırsız yakalandı", *Akşam*, 19 Nisan 1960.

⁸⁷ "Özcan Tekgöl'ü, polis hastaneye sevketti", *Akşam*, 19 Nisan 1960.

⁸⁸ Koçuş, *a.g.e.*, s. 180-193; Tuncay Özkan, *a.g.e.*, s. 210. Ancak bu olaydan sonra askerler, Emniyet Teşkilatı'na artık karşı cephenin bir gücü olarak bakmaya başladılar.

b. 6/7 Eylül Olayları ve Eleştirilerin Odağındaki Polis

6 Eylül 1955 günü, Selanik'te, Atatürk'ün doğmuş olduğu eve bir bomba atılmış, bu olayın İstanbul'da duyulması üzerine de, büyük olaylar meydana gelmiş, yüzlerce dükkân ve ev yıkılmış, milyonlarca lira zarar meydana gelmiş, Türkiye uluslararası camiada sıkıntılı günler yaşamıştı. 7 Eylül'de İstanbul, İzmir ve Ankara illerinde 6 ay süreyle sıkıyönetim ilan edilmesine neden olan bu olaylarda emniyet güçleri olayları seyretmekle, gerekli müdahaleyi yapmamakla ve çoğu kez de tahripçilere sempatik davranmakla suçlanmışlardır. Olayları yaşayan birçok kişi tarafından dile getirilen polisin bu tutumunu "bir tek, emir biçimde verilmeyen, ancak hadiselere göz yumulmasını bir prensip olarak gören genel bir talimatın varlığı açıklar ki bu iddia polis memurlarının kendi ifadeleriyle ve İstanbul başkonsolosluğu raporlarıyla doğrulanmıştır."⁸⁹ Olaylar esnasında görevli olan ve daha sonra Yassıada'da yargılanan bir polis memuru bu konuda şunları söylemektedir: "...Olaylardan üç saat evvel, yani saat dörtte, bize Emniyet Müdürlüğü merkezinden bir emir geldi. Saat beşten sonra hiçbir polis memuru karakolları terk etmeyecekti. Bu haber üzerine biz 5. Şube olarak hepimiz binada kaldık. Saat altıya doğru her taraftan, özellikle Beyoğlu'ndan saldırılarla ilgili haberler geliyordu. Dükkânlar yağmalanıp kiliseler yakılıyordu. Polis şefimiz Celal Kosova o zaman Avrupa'daydı. Onun vekili olan Necati Eğinç'e sorduk. Kendisi ikinci bir emre kadar hiçbir müdahalede bulunmamamızı söyledi. Kapıları kilitleyip içerde bekledik. Burnumuzun dibinde adamlar dükkânları ve evleri yerle bir ederken görüyorduk ama hiçbir şey yapamıyorduk."⁹⁰

Olayın diğer tanıkları da benzer iddiaları dile getirmektedirler. "İstanbullu Rum Mihalis Vassiliades'in söyledikleri polisin olaylara yaklaşımını göstermesi bakımından çok ilginçtir: Beyoğlu'nda evimizin köşesinde bir fırın vardı. Sahibi aslında Arnavut'tu ama Ortodoks olduğu için herkes onu Rum zannederdi. Karşımızda da bir karakol vardı. Fırını yaptıği çörekleri hiçbir zaman ertesi güne bırakmazdı. Her akşam arta kalanları karakoldaki polisler verirdi. O gece iki kişi fırının camlarını indirince hemen Komiser'e şikâyete gitti. Komiser ona şöyle cevap verdi: 'Hiçbir şey yapamam. Ben bugün polis değil; Türküm !!!' Dönemin İstanbul Trafik Şube Müdürü Orhan Eyüboğlu (daha sonra CHP milletvekili) Yassıada'da verdiği ifadede, Beyoğlu'nda Zappion Rum Kız Lisesi'nin camlarının kırıldığını gördüğünü ve bunu yapanları emrindeki polis gücü ile dağıttığını anlatır. Biraz sonra etrafta olayları izleyen Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'i görüp yaptıklarını anlatmış ve şu cevabı almıştır: 'Orhan Bey, bir cam için bu kadar şiddet göstermeyin!' Emniyet güçleri meselenin birkaç kırık cam ile kapanacağını sanarak baştan son derece pasif kalmışlardır."⁹¹

Polislerin sadece olaylara duyarsız kalarak göstericilere müsamaha göstermekle yetinmeyip olayların içerisinde yer aldığı, bizzat kendilerinin de,

⁸⁹ Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 35.

⁹⁰ Yassıada, Yüksek Adalet Divanı Tutanakları, 6-7 Eylül Hadiseleri, Tarık Berkan Tümerkan, Polis Memuru, s. 260, aktaran Dilek Güven, *a.g.e.*, s. 23.

⁹¹ Güven, *a.g.e.*, s. 20-23.

yağmalanan dükkânların mallarını parçaladıkları ve kalabalıkları yönlendirdiği ileri sürülen iddialar arasındadır. “Ağacemii'nin önünde saldırganlar ellerindeki kürk mantoları yırtmaya çalışıyorlardı. Başaramayacaklarını anlayınca polisten bıçak istediler. Polis bıçağını vermedi ama mantoyu daha rahat yırtabilmeleri için biraz kesti.”⁹² Bazı durumlarda polis memurları olaylar sırasında alkış bile tutmuş ve saldırganların devam etmesi için onları cesaretlendirmişlerdir.⁹³ Polis memurları, silahlarını taşları sökmek için kullanarak, yıkımlar sırasında saldırganlara yardım etmişlerdir. Benzer bir anlatımda şunlar dile getirilmektedir. “Neler olduğunu merak ettiğimiz için hepimiz dışarıya çıktık. Grup halinde adamlar ellerinde sopalar ve çekiçlerle bize doğru yaklaşıyorlardı. Biz lokantaya geri döndük ve perdeleri geriye kadar açtık. Üzerimizdeki askerî üniformaların onları ürküteceğini düşündük. Sonra oturduğumuz lokantaya sıra gelmişti. Bizi gördükleri halde baltalarla ön camları aşağı indirmeye başladılar. Bu grubun arkasında polis memurları vardı. Ama sanki polisler, saldırganların işlerini rahatça yapabilmeleri için başlarında bekliyor gibiydiler.”⁹⁴ Polislerin müdahale etmesini önlemekle suçlanan polis şeflerinden birisi Bumin Yamanoğlu idi.⁹⁵

Polislerin bu tavrında siyasi iradenin yaklaşımının etkisi olduğu ileri sürülmüştür. Olaylar devam ederken, telefonla Dâhiliye Vekili Namık Gedik'le görüşen ve güvenlik güçlerinin olaylar karşısındaki vurdumduymazlığına tepki gösteren Devlet Bakanı Mükerrer Sarol'a Gedik, “Öyle milli felaket filan değil. Bu milli bir isyan. Gençliğin milli kıyımı”⁹⁶ şeklinde cevap vermiştir. Menderes de, konuyla ilgili olarak “polis ve asker de milli heyecanın tesiri altında kalmışlardır...” diyerek savunmak zorunda kaldı.⁹⁷ Polisin ve yöneticilerinin bu tutumu, olayların daha da büyümesine yol açmış, gerekli kanıtlar toplanamadığı için gerçek failerin yakalanması da mümkün olmamıştır. Siyasi iradenin ve yönetim kadrolarının olaylara yaklaşımından kaynaklanan bu olumsuz atmosferde, Emniyet Teşkilatı eleştiri oklarının hedefi olmuş ve olayların adeta müsebbibi gibi görülmüştür. Nitekim Yassıada'da 19 Ekim 1961 günü başlanan 6/7 Eylül olayları davasında siyasetçilerle birlikte birçok polis yöneticisi yargılandı. Diğer 11 sanıkla birlikte dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Eriş hakkında 20 yıl ağır hapis cezası istendi.⁹⁸ Ancak Eriş, 18 Kasım 1960 tarihli af kanununa göre dava dışı bırakıldı. Olaylar sırasında Emniyet Genel Müdürü olarak görev ya-

⁹² Güven, *a.g.e.*, s. 21.

⁹³ *Milliyet*, 07 Eylül 1955.

⁹⁴ Güven, *a.g.e.*, s. 20.

⁹⁵ Süleyman Tanyel, “6–7 Eylül Olayları sırasında görevliydim”, *Yeni Hayat*, 22 Ağustos 2008.

⁹⁶ Mehmet Ali Birand vd., *Demirkırat*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 125–126. Namık Gedik ile İstanbul Emniyet Müdürü Alaaddin Eriş 10 Eylül 1955 tarihinde görevlerinden istifa etmek zorunda kaldılar. Eriş'in yerine Beyoğlu Kaymakamı Hayrettin Nakipoğlu İl Emniyet Müdürü olarak atandı.

⁹⁷ Yılmaz Karakoyunlu, “Beyoğlu'nda Nümayişten Yağmaya”, *Popüler Tarih*, S: 4, Eylül 2000, s. 60.

⁹⁸ “6–7 Eylül kararnamele sanıklara dün dağıtıldı”, *Akşam*, 16 Ekim 1960.

görsel

Akademik
Bakış

79

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

pan Ethem Yetkiner de Yassıada'da yargılananlar arasındaydı.⁹⁹ Mahkeme 6/7 Eylül olaylarının Bayar, Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından düzenlendiğine karar verdi ve sanıkları çeşitli cezalara çarptırdı.

c. Askeri Darbeye Giden Süreçte Meydana Gelen İç Güvenlik Olayları ve Polisin Tutumu

50'li yılların sonuna doğru siyasi kavgalarda ve öğrenci olaylarında büyük artış gözlenmektedir. Bu olaylar iç güvenlik ve emniyet teşkilatına bakan yönüyle darbeye yol açan gelişmeler içerisinde önemli bir yere sahiptir. 30 Nisan 1959'da CHP lideri İnönü'nün Uşak gezisi sırasında, Kurtuluş Savaşı'nda karargâh olarak kullandığı evi ziyaret etmesi, Uşak Valisi tarafından önlenmek istendi ve toplanan kalabalık İnönü'yü ve yanındakileri protesto gösterilerinde bulundu.¹⁰⁰ Şeklinde verilmiştir. Valinin, ziyaretin engellenmesi yönündeki emrini uygulamayan Emniyet Müdürü ve Jandarma Komutanı o gün görevden alındılar.¹⁰¹ Görevden alınan emniyet müdürü Adnan Çakmak'ın yerine Kütahya Emniyet Müdürü Vahdet Vural vekâleten atandı. Vural, Kütahya'dan getirdiği takviye kuvvetle asayışı temin ettikten üç gün sonra yine Kütahya'ya döndü.¹⁰² Ertesi gün tren istasyonuna gitmekte olan İnönü'nün arabası durduruldu. Arabadan inip, yaya olarak istasyona giderken atılan bir taşla başı yarılan İnönü, başından kan akarak trene ulaştı ve İzmir'e gitti. Demokrat İzmir Gazetesi'ni basan bir grup matbaa makinelerini parçaladılar. 4 Mayıs 1959'da İstanbul'a dönen İnönü'nün arabası Topkapı'ya gelince 10–15 kişilik bir grubun saldırısına uğradı. Aracın geçişine izin vermeyen kalabalık, arabayı tekmeledi, camları taşıladı.¹⁰³ Orada bulunan polis ve askerlerin olup biteni seyrettiği öne sürüldü.¹⁰⁴ Ancak bir binbaşının olaya müdahale edip asker-

⁹⁹ Yetkiner'in yargılandığı suçlama sadece bu olaylarla sınırlı değildi. Emniyet mensuplarının randevular, kumarbazlar ve fuhuş yaptırılardan topladıkları rüşvetten İstanbul Valisi Yetkiner'e her ay 200 bin lira verildiği ve Yetkiner'in Türk Bankalarında 1,5 milyon lira parası bulunduğuna ileri sürülmüştür. Bkz. "Eski idarecilerin çeşitli hüneleri", *Tercüman*, 02 Haziran 1960.

¹⁰⁰ "İnönü Uşak'ta taşla hafif yaralandı. M. Vekili, gazetecilere tecavüz oldu", *Dünya*, 01 Mayıs 1959; "Uşak'ta Halk Partililer Kanunu ve Asayışı Bozdu", *Zafer*, 01 Mayıs 1959; "İnönü'nün Uşak ziyareti hadiseli oldu", *Akşam*, 1 Mayıs 1959. Akşam gazetesinin haberinde Uşak Valisinin "Vur emri" verdiği ancak emniyet Müdürünün bu emri dinlemediği ileri sürülmektedir. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Uşak olaylarına karıştığı iddia edilen 29 kişi tutuklandı. Bkz. "İnönü'ye tecavüz edenler hesap veriyor." *Milliyet*, 28 Haziran 1960.

¹⁰¹ Gazeteler valinin de görevden alındığını yazdılar. Bkz. "Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü Bakanlık Emrine alındı", *Dünya*, 01 Mayıs 1959.

¹⁰² Erol Özdemir, "Vahdet Erdal İle Söyleşi: İstikrar Abidesi 12 İilde 21 Yıl İl Emniyet Müdürlüğü ve Aynı Özel Sektörde 26 Yıldır Devam Eden İş Hayatı", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı, 42, Haziran 2005, s. 10–15.

¹⁰³ 27 Mayıs Darbesi'nden sonra 11 DP'li İnönü'yü Topkapı'da öldürmeye teşebbüs iddiasıyla tutuklandı. Bkz. "İnönü'ye tecavüz edenler hesap veriyor." *Milliyet*, 28 Haziran 1960.

¹⁰⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990, s. 285.

lere emir vermesi sonucu İnönü oradan uzaklaşabildi. Bu süreçte iktidar muhalefeti ihtilal kışkırtıcılığıyla, muhalefetse iktidarı istibdat idaresi kurmuş olmakla suçluyordu. Ülkenin seçim sathı mailine girdiği 1960 yılının ilk aylarından itibaren Meclis'teki bu tartışmalar sokaklara yansıyor, yurt çapındaki olaylarda DP ve CHP mensupları birbirleriyle çatışıyor. Özellikle İsmet İnönü'nün yurt gezilerinde durmadan olay çıkmaktaydı. Olaylar zincirinin ilk adımı Yeşilhisar'da (Kayseri) atıldı. 24 Mart'ta meydana gelen bir olayda, polis, birbirleriyle kavga eden iki parti mensuplarını ayırt etmeye çalışırken ateş etmek zorunda kaldı, 2 DP'li, 11 CHP'li tutuklandı.¹⁰⁵ DP'li ilçe başkanının polise vur emrini verdiği ileri sürüldü.¹⁰⁶ Fakat en ciddi olay İnönü'nün CHP il kongresinde konuşmak için Kayseri'ye gittiği sırada yaşandı. 2 Nisan'da trenle yola çıkan¹⁰⁷ İnönü ve beraberindeki heyetin Kayseri'ye girmesi Vali Muavini Şükrü Kenanoğlu ve diğer yetkililer tarafından engellendi.¹⁰⁸ Ancak üst makamlardan gelen talimat üzerine Vali yardımcısı, İnönü'nün Kayseri'ye girmesine izin verdi. Kayseri olayları sırasında bir ara Menderes ve Bayar sıkıyönetim ilanını düşünmüşlerse de orduya tam güvenemedikleri için vazgeçmişlerdir.¹⁰⁹ Bu olaylarda polis şiddetli eleştirilerin hedefi oldu ve iktidar partisinin yandaşı olmakla suçlandı. 1960 yılının ilk aylarında, üniversite öğrencileri arasında da hareketlilik çoğalmış ve olaylar artmaya başlamıştı. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), 9 Ocak 1960 tarihinde "irticacı kınamak" için İstanbul Üniversitesi'ndeki Atatürk heykeline çelenk konmasına karar verdi. Atatürk heykeli önünde toplanan 200 kadar üniversite talebesinin eylemine polis müdahale etti ve 16 öğrenciyi gözaltına aldı. Aynı gün saat 23.00 sıralarında serbest bırakılan bu öğrenciler polisler tarafından dövüldüklerini beyan ederek şikâyetçi oldular. Gerek öğrencilerin gözaltına alınması sırasında gerekse I. Şubede öğrencilere dayak atıldığı iddialarının odağında Bumin Yamanoglu vardı. Ancak asıl darbeye giden süreci hızlandıracak olan olaylar, 18 Nisan 1960'ta "*Muhalefet ve basının yıkıcı faaliyetlerini incelemek amacıyla*" TBMM'de DP'li 15 milletvekilinden oluşan bir Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla başladı. Bu komisyona geniş yetkiler veren kanunun kabul edilmesi üzerine üniversite gençliği arasında iktidara karşı duyulan tepki giderek arttı ve ilk büyük öğrenci gösterisi 19 Nisan'da Kızılay'da düzenlendi. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye sevgi gösterisinde bulunan ve iktidarın tutumunu kınayan sloganlar atan topluluk polis tarafından dağıtıldı ve 1'i gazeteci, 21'i öğrenci top-

¹⁰⁵ "Yeşilhisar'da polis halka ateş açtı.", *Cumhuriyet*, 25 Mart 1960.

¹⁰⁶ *Ulus*, 25 Mart 1960.

¹⁰⁷ İnönü daha Ankara Garında iken olaylar başlamış, İnönü lehine tezahürat yapan 11 genç "aşırılı tezahürat" yaptıkları gerekçesiyle gözaltına alınmış ve kimlik tespitinden sonra serbest bırakılmıştır. Bkz. "Ankara Garındaki Hadise", *Akşam*, 3 Nisan 1960.

¹⁰⁸ "Treni Himmetdede'de Vali Muavini ve J. Komutanı tarafından durdurulan İnönü dün Kayseri'ye sokulmak istenmedi." *Akşam*, 3 Nisan 1960.

¹⁰⁹ Abdi İpekçi- Ö. Sami Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1965, s. 133.

görsel

Akademik
Bakış

81

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

lam 22 kişi gözaltına alındı, bunlardan 5'i tutuklandı.¹¹⁰ Nisan ayının son günlerinde hoşnutsuzluk doruk noktasına ulaştı. CHP Gençlik Kollarının yönlendirdiği öğrenciler, 27 Nisan'da toplanarak ertesi gün bir eylem yapma kararı aldılar ve İstanbul'daki tüm öğrenci yurtlarını dolaşarak şu duyuruyu yaptılar: “Yarın saat 7’de üniversite bahçesinde, Atatürk Anıtının çevresinde toplanılacak.”¹¹¹

d. Darbeye Zemin Hazırlayan 28–29 Nisan Olayları ve Polisin Çaresizliği

28 Nisan 1960 günü İstanbul Üniversitesi'nin Beyazıt'taki merkez binasında önce bazı Hukuk Fakültesi öğretim görevlileri, daha sonra da öğrenciler dersleri protesto ederek orta bahçede toplandılar. Polisin uyarılarına rağmen kalabalığın dağılmamakta ısrar etmesi üzerine, polis müdahale etti. İstanbul Üniversitesi Rektörü Siddık Sami Onar ve dekan vekili Sulhi Dönmezer ile polis arasında yaşanan tartışma sırasında Onar başından yaralandı. Onar ve Dönmezer polis tarafından Emniyet Müdürlüğüne götürüldü. Göstericilerin eylemleri şiddetlendi ve Beyazıt Meydanı'na taşdı. Olaylara müdahale eden polis birliklerinin içerisinde 25–30 kadar da atlı polis vardı. Atların ürkmesi ve bazı göstericilerin atların sağrılarına sivri cisimler batırması, sigara ateşi basması üzerine, dört polis attan yere düştü ve öğrencilerin saldırı ve hakaretlerine maruz kaldı.¹¹² Yaşanan arbedeyi dönemin tanığı bir gazeteci şöyle tasvir etmektedir: “Atlı polislerin kılıç gibi coplari, tabancalar, Sten makineliiler. Üniversite bahçesinden yayılan alevle Beyazıt Meydanı yanıyor. Ortaçağ savaşları gibi.. Binlerce öğrenci ve halk, yüzlerce polis.. Marmara Sineması'nın yüksek merdivenlerine tırmanan polis atları yuvarlanıyor, polisler eziliyor altlarında, öğrenciler coplanıyor, feryatlar kıyamet.. Bacakları kırılan at debeleniyor.”¹¹³

Öğleye doğru göstericiler dağılmaya başladı ve olaylar yatıştı. Ancak öğleden sonra olaylar tekrar patlak verdi. Beyazıt Meydanı'nda toplanan yaklaşık beş bin gösterici ile polis arasında taşlı sopalı kavga başladı. Bazı öğrenciler polisin attığı gaz bombaları daha patlamadan tekrar polise atıldılar. DP yönetimi aleyhine “kahrolsun diktatörler”, “Menderes istifa”, “hürriyet isteriz” şeklinde sloganlar atan göstericiler, olayları bastırmak için takviye olarak olay yerine gelen askerlere “*Türk ordusu çok yaşa*”, “*ordu ile beraberiz*” diye bağırıyorlardı. Askerler ise göstericilerle kucaklaşıyor, subaylar gösteri yapan öğrencilere yol açıyordu.¹¹⁴ Bu olaylar esnasında askerlerin bu tutumundan cesaret alan bazı öğrenciler askeri tankların üzerine çıktılar. Bu arada güven-

¹¹⁰ *Ulus*, 21 Nisan 1960.

¹¹¹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 77.

¹¹² Yassıada duruşmalarında Siddık Sami Onar ve birkaç profesör, öğrencilerin, kendilerine silahlı hücum eden atlı polisleri toprak ve ot atarak dağıttıklarını söylediler. Ancak Hukuk Fakültesi Dekanının kâtipi genç kadın, “ilk hücum eden, polisler değil öğrencilerdi. Ot ve toprak değil, taş atmışlardı” şeklinde ifade vermiştir. Bkz. Samet Ağaoglu, *Arkadaşım Menderes, İpin Gölgesindeki Günler*, Alkim Yayınevi, İstanbul 2004, s. 305.

¹¹³ Tefik Yener, “Yanan merdivenler”, *Sabah*, 02 Mayıs 1999.

¹¹⁴ A. Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2: 1922-1971*, Özener Matb., İstanbul 1997, s. 1677.

lik güçleri kalabalığı dağıtmak için havaya ateş açtı. Askeri tanka çarpıp seken kurşunlar bazı öğrencilere isabet etti. Göstericilerden Turan Emeksiz öldü. 5 Mayıs'ta yapılan resmi açıklamaya göre olaylarda on dokuzu polis, otuz yedi kişi yaralandı.¹¹⁵ Polis doğrudan öğrencilerin üzerine ateş açmakla suçlandı¹¹⁶ ve ateş etme emrini kimin verdiği uzun süre tartışma konusu oldu. Bu konuda suçlanan isim ise Bumin Yamanoglu idi.

Olayların iyice büyümeye ve güvenlik güçlerinin kontrolünün dışına çıkmaya başlaması üzerine İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in teklifiyle 28 Nisan günü saat 15.00'dan itibaren İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edildi.¹¹⁷ Sıkıyönetim Komutanları olarak Ankara'da Korgeneral Namık Argüç, İstanbul'da Orgeneral Fahri Özdilek atandı.¹¹⁸ Böylece 28 Nisan olayları ile 27 Mayıs ihtilali İstanbul'da fiilen başlamıştı.¹¹⁹ Ancak olaylar 29 Nisan'da devam etti ve Ankara'da da öğrenci gösterileri başladı. Ankara'da Sıkıyönetime rağmen öğrenciler Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültelerinde toplandılar. Korgeneral Namık Argüç'ün emri ile fakülteye ateş açıldı, binalar delik deşik oldu ve polisler fakülteyi basarak birçok öğrenciyi gözaltına aldı. İktidarın ve güvenlik güçlerinin bu tavizsiz tutumuna karşın Ankara'da protesto gösterileri diğer fakültelere de yayılarak devam etti ve pek çok öğrenci tutuklandı. Ankara ve İstanbul üniversiteleri 1 ay süreyle kapatıldı.¹²⁰ Yayın yasağı getirildiği için

¹¹⁵ Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a... Anılar*, 2. Cilt, Doğu Matbaası, İstanbul 1977, s. 596. Askeri tankın üzerinden dengesini kaybederek düşen İstanbul Erkek Lisesi öğrencisi Nedim Özpolat 30 Nisan'da hayatını kaybetti.

¹¹⁶ Menderes Hükümeti tarafından 27 Haziran 1956 tarihinde kabul edilen 6761 sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun, izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemeyi yasaklıyordu. Bu yasa muhalefet liderlerinin ve üyelerinin, memlekette serbestçe seyahat etmelerine engel olmanın yanı sıra suç sayılan toplantıların dağıtılması maksadıyla güvenlik güçlerine hedef gözetmeksizin ateş açma yetkisi verdiği ileri sürülmüştür. Bkz. Hasan Halis Sungur, *Anayasayı İhlal Suçları ve TCK'nın 146'ncı maddesi Hükümleri: Sakit İktidarın Sorumluluğu*, İstanbul 1961, s. 66. Bu kanunun çıkartılması, Yassıada'da gerçekleştirilen Anayasayı İhlal Davasında, Menderes ve arkadaşlarının yargılandıkları hususlardan birisi olmuştur. Ancak yapılan balistik incelemelerinde kurşunun herhangi bir polisin silahından çıktığına dair somut bir neticeye ulaşılmadı ve tüm polisler beraat etti. Bkz. Walter F. Weiker, *The Turkish Revolution 1960-1961 Aspects of Military Politics*, The Brookings Institution, Washington, D.C. 1963, p. 40.

¹¹⁷ *Zafer*, 30 Mayıs 1960.

¹¹⁸ "İstanbul-Ankara'da örfi idare ilan edildi. İstanbul'da gece sokağa çıkmak yasak. Eğlence yerleri kapandı." *Hürriyet*, 29 Nisan 1969. 6 Mayıs akşamından itibaren gece sokağa çıkma yasağı 6 saate (saat: 22.00-04.00 arası) indirildi. Bu saatlerin dışında içkisz lokanta, gazino ve kahvehanelerin devamlı açık kalmasına izin verildi. Bkz. *Tercüman*, 6 Mayıs 1960.

¹¹⁹ Metin Tokar, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) DP Yokuşaşağı (1954-1957)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 204.

¹²⁰ Ancak üniversitelerin kapatılmasından sonra Bizim Radyo'nun tahrik edici yayınlarının da etkisiyle olayların İstanbul ve Ankara dışına da taşma eğilimi gösterdiği ve polisin diğer illerde de teyakkuz halinde beklediği anlaşılmaktadır. Örneğin memleketleri Zonguldak'a gelen öğrencilerin bir araya toplanmasını önlemek isteyen polis, öğrencileri otogara gelmeden karşılayarak araçlarla evlerine göndermiştir. Bkz. Durmuş Yalçın, "Hayatımdan Kesitler", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 79, Sayı: 454, Mart 2007, s. 258.

görsel

Akademik
Bakış

83

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

olaylar kulaktan kulağa abartılarak aktarıldı. CHP, İstanbul'da ve Ankara'da çıkan olaylarda polisin ve zabitanın haksız yere öğrencilerin üzerine salındığını söyleyerek durumdan Demokrat Parti'yi sorumlu tutmuştur. 28–29 Nisan Olayları polis ile askerın karşı karşıya gelmesine ve gerginlik yaşanmasına yol açtı. Polis ile asker arasında yetki, kabul edilme ve otorite çekişmesi yaşandı. Olaylar esnasında askerler, öğrencilere karşı takındığı müşfik ve himayeci tavır ve son derece ılımlı yaklaşımı ile kendilerini sempatik göstermeyi başarırken, kalabalık öğrenci grubuyla baş başa kalan polis, vuran, kıran, öğrencilere acımayan ve hatta onlara ateş ederek öldürmekten çekinmeyen caniler olarak algılandı.¹²¹ İstanbul Valisi ve Emniyet Müdürü de bu olaylarda öğrencilere çok sert davranmakla suçlandı.

Bu olaylarda polisin zan altında bırakıldığı ve ağır eleştirilere uğradığı bir diğer konu ise, DP'lilerin emriyle tutuklanan yüzlerce öğrencinin işkenceyle öldürüldüğü ve kıyma makinelerinden geçirilerek tavuk yemi haline getirildikleri iddiasıydı.¹²² Polisin yargısız infaz yaparak yüzlerce öğrenciyi "yok ettiği" söylentileri, polisi adeta olayların en büyük sorumlusu ve DP iktidarının insafsız savunucuları ve tetikçileri konumuna itti. Bazı yetkililerin hatta üniversite hocalarının dile getirdiği bu iddialar basında yer alıyor ve teksir makinelerinde basılıp dağıtılıyordu.¹²³ Hatta darbeden sonra Et-Balık Kurumu kuşatılarak öğrenci cesetleri arandı. Bütün bu haberler ve demeçler polisi büyük bir psikolojik baskı altına almış ve birçok polis hakkında soruşturma açılmıştır.¹²⁴ Fakat hiçbir yerde böyle bir iddiayı destekleyecek bulguya rastlanılmadı. Ancak yapılan bu propagandanın ve fısıltı gazetelerin etkisiyle bir

¹²¹ Dönemin ünlü gazetecisi A. Emin Yalman "polis üniversiteyi bastı, öğrencileri çileden çıkarmak için ne mümkünse yaptı" demektedir. Bkz. Yalman, *a.g.e.*, s. 1676.

¹²² Gazeteler de büyük bir kampanya başlatarak şehit cenazelerinin kıyılarda bulunmuş cesetler, İstanbul ve Ankara'da bulundu", *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1960.

¹²³ Bu iddiaları dile getirenlerin en başında İstanbul Üniversitesi Rektörü S. Sami Onar geliyordu. Onar öğrenci olaylarında yüzlerce gencin öldürüldüğünü ve bu gençlerin muhtelif mezarlara gömüldüğü yönünde demeçler verdi. Özellikle darbe sonrası bu konu uzun süre gündemde kaldı. Örneğin, yurt gezisine çıkan Milli Birlik Komitesi üyelerinden Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, Aydın'da vatandaşlara yaptığı konuşmada "11 gencin öldürüldüğünü gözlerimle gördüm. Ama bunlardan iki tanesinin cesetlerini bulduk. Diğerlerini muhtelif yerlere gömmüşler ve üzerlerinden yol geçirmişlerdir." beyanatında bulunmuştur. Bkz. *Milliyet*, 23 Eylül 1960. Benzer haberler için bkz. "Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı. Cesetlerin makinelerde kıyılıp toz haline getirildiği ihbar edildi. Halktan aramalar için yardım isteniyor.", *Hürriyet*, 4 Haziran 1960; "Talebelerin ölümü ile ilgili korkunç ihbarlara yapılıyor", *Yeni Sabah*, 4 Haziran 1960; "İstanbul'da 9 ceset bulundu" *Ulus*, 11 Haziran 1960. Ancak tüm bu haberlere ve ortaya atılan iddialara karşın herhangi bir mezar, gömülmüş ceset veya kıyma makinesine atılmış öğrenci cesedi bulunamamıştır.

¹²⁴ Darbe sonrası basında yer alan bir haberde üniversitelileri öldürdükten sonra meçhul yerlere gömen polislerin sorguya çekildiği bildirilmektedir. Bkz. "Şehitleri tespit komisyonu kuruldu", *Tercüman*, 31 Mayıs 1960.

görsel

öğrenci kıyımının yaşandığına inanmayan yok gibiydi.¹²⁵ 28 Nisan 1960 sabahı İstanbul Üniversitesi'nde başlayan bu hareket bütün Türkiye'de askeri darbe-ye yol açacak sürecin kaldırım taşları oldu. Bu tarihten itibaren, İstanbul'da, Ankara'da ve yurdun çeşitli bölgelerinde Demokrat Parti iktidarına karşı protestolar devam etti. Ankara'da hemen her akşam Sıhhiye-Kızılay arasındaki bulvara toplanan göstericiler korsan gösteri yapıyordu. Bu gösterilerden birisi de 555 K diye bilinen gösteridir. "Beşinci ayın Beşinde saat Beşte Kızılay'da" anlamına gelen bu parolayla Ankara Kızılay'da Harbiyeli öğrencilerin de katıldığı bir gösteri yapıldı. Atlı polislerle askeri birliklerin geniş güvenlik tedbirleri aldığı gösterilerde, öğrencilerle polisler arasında çatışmalar yaşandı ve polis göz yaşartıcı bomba kullanarak kalabalığı dağıtmaya çalıştı. Bu sırada Ulus tarafından gelmekte olan ve Bayar ile Menderes'i taşıyan resmi araçlar, kalabalığın içerisinde kaldı. Araçtan inen Bayar ve Menderes, göstericilerin protestoları ile karşılaştılar. Koruma polislerinin zor anlar yaşadığı bu ortamda bazı göstericiler Başbakan Adnan Menderes'in yakasına yapışarak tartaklandılar. "Kravatı bir yana kayan Başbakan bu kez göğsünü açmıştı: Öldürecek misiniz beni, hadi, öldürün bakalım" diye bağırıyordu.¹²⁵ Protestoların, istifa sloganlarının ve itiş-kakışların yaşandığı olaylarda polisler Menderes'i korumak için büyük bir uğraş veriyordu. Nihayet Emniyet Birinci Şube Müdürü Niyazi Bicioğlu,¹²⁶ Başbakanı yol kenarında duran siyah bir arabaya bindirerek oradan uzaklaştırdı. Bu olaylarda Emniyet Teşkilatı yine eleştirilerin odağındaki kesim oldu. Devlet büyüklerini koruyamamakla ve gerekli tedbirleri almamakla suçlandı. Menderes'i ve Bayar'ı çok öfkeliendiren bu olaylardan İçişleri Bakanı Namık Gedik sorumlu tutularak gerekeni yapmamakla suçlandı. Bu olaylar, bir otorite zafiyetinin yanı sıra polisin bu tür toplumsal olayları kontrol etmede ne kadar yetersiz ve donanımsız olduğunun göstergesiydi.

Bundan sonra olaylar devam etti. Çığırından çıkmış öğrenci gösterilerini fırsat oluşturacağı ve yeni olaylara zemin hazırlayacağı korkusuyla 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları yasaklandı. 19 Mayıs'ta Anıtkabir'i ziyaret edenlerle polis arasında çatışmalar oldu. Bu olaylarda sivil giysili Harp Okulu öğrencilerinin dayak yediği ve birkaç subayın tutuklandığı söylentileri yayılınca, 21 Mayıs'ta 2000 kadar Harp Okulu öğrencisi Atatürk Bulvarında iktidar aleyhinde sessiz yürüyüş yaptı. "Harbiyeliler devletin polisine karşı gövde gösterisi yapıyorlardı. Oysa devletin sadece polisine değil, başında bulunanlara karşı bir gövde gösterisiydi bu."¹²⁷ Ancak polis, yürüyüş yapan Harbiyelilere müdahale etme-

¹²⁵ Öymen, *a.g.e.*, s. 217.

¹²⁶ 1960'ların ismi çok duyulan polis şeflerinden birisi de Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube (Siyasi Şube) müdürü Niyazi Bicioğlu idi. Mülkiye kökenli olan Bicioğlu daha sonra vali olarak görev yapmıştır.

¹²⁷ Öymen, *a.g.e.*, s. 235. Olayları değerlendirmek üzere bir araya gelen DP Yönetim Kurulu toplantısında söz alan Menderes'in bu yürüyüşü "bir polisin, bir subayın yakasına sarılmasından ileri gelen bir tepki" olarak değerlendirmesi olayın ciddiyetini algılayamadığını göstermektedir. Bkz. Öymen, *a.g.e.*, s. 241.

görsel

Akademik
Bakış

85

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

den kenardan seyretti. Harbiye'nin yürüyüşünde dikkati çeken bir diğer husus öğrenciler arasında Harp Okulu'nda görevli olmayan albay rütbesi dâhil birçok subayın da bulunması idi.¹²⁸ Bu olay Landau tarafından "darbeye götüren olayların en çarpıcısı" olarak nitelendirilmektedir.¹²⁹ 22 Mayıs'ta haberleşmeye sansür koyan Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, beş kişinin bir araya geleerek dolaşmasını yasakladı. Ancak öğrenciler sokaklarda, sinemalarda üzerinde hükümeti protesto eden çeşitli bildiriler dağıtıyor, bazen de bu bildirileri arabalara, kapılara yapıştırıyorlardı. Nihayet bütün bu olayları "kent aydın kesimin açıkça davet ettiği bir askeri darbe izledi"¹³⁰ ve 27 Mayıs sabahı ordu yönetime el koydu.

e. Hükümet-Siyasetçi-Polis İlişkileri ve Polisin Tarafsızlığını Kaybettiği İddiaları

DP iktidarının en çok eleştiri aldığı konulardan ve Adnan Menderes ve arkadaşlarına yöneltilen en önemli suçlamalardan birisi "kendine göre bir polis"¹³¹ oluşturma ve polisi siyasi emellerine alet etme iddiasıydı. Çok partili parlamenter demokrasiye geçildikten sonra oluşturulan hükümetlerin çoğu bürokrasiyi yasal-rasyonel bir duruma getirmekten ziyade kendilerine sadakatle hizmet eden bir bürokrasi oluşturmak istediler.¹³² Bu süreç içerisinde polis örgütünün de siyasal iktidarların en çok etkisinde kalan ve müdahale edilen bir kurum olduğunu söylemek mümkündür.¹³³ Menderes, muhtemel bir askeri darbeye karşı polisi karşı bir güç olarak kullanmayı plânlamakla, hatta DP'lilerden oluşan militer bir polis gücü oluşturmakla ve bunlara silah ve malzeme yığınağı yapmakla suçlandı.¹³⁴ Bu iddiayı, dönemin önemli tanığı

¹²⁸ Bunu bir 'Harp Okulu Yürüyüşü' değil 'Subay Yürüyüşü' olarak tanımlayan Harp Okulu komutanı Sıtkı Ulay hatıratında bu yürüyüşü engellemek elinden gelen gayreti gösterdiğini belirtmektedir. Bkz. Sıtkı Ulay, *27 Mayıs 1960: Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık yayınları, İstanbul 1968, s. 77-81.

¹²⁹ Landau, *a.g.e.*, s. 11.

¹³⁰ Çağlar Keyder, "Türkiye Demokrasininin Ekonomi Politikası", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. İrvan Cemil Schick-E. Ahmet Tonak), Belge Yay., İstanbul 1992, s. 61.

¹³¹ Metin Toker, "Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak", *Milliyet*, 29 Aralık 1996.

¹³² Metin Heper ve M. Selçuk Sancar, "Is legal Rational Bureaucracy a Prerequisite for a Rational-Productive Bureaucracy", *Administration and Society*, Cilt: 30, Sayı: 2, 1998, s. 143-165.

¹³³ Süleyman Sözen, Türk kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı", *Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis*, (Der. Hasan Hüseyin Çevik ve Turgut Göksu), Seçkin Yay., Ankara 2002, s. 59.

¹³⁴ Darbeden sonra ortaya atılan bir iddiaya göre; DP idarecilerinin bazı kişileri ortadan kaldırmak için komplo hazırladıkları, kurdukları gizli bir teşkilat vasıtasıyla Ziraat Bankası'nın ambarlarında silah yığınları yaptıkları, ayrıca bazı DP'lilerin hazırlanan 2000 er ve 70 takım polis elbisesini giyerek Tahkikat Komisyonunun tespit ettiği kimseleri ortadan kaldırmayı plânladığı ileri sürülmüştür. Bkz. "Menderes'in korkunç tasavvurları ortaya çıktı", *Tercüman*, 31 Mayıs 1960; "Parayla tutulmuş adamlara dağıtılmak üzere 7 bin silah ve asker elbisesi ele geçti", *Ulus*, 30 Mayıs 1960. Yine benzer bir iddia DP iktidarının Harp Okulunu imha etmek için planlar hazırladığı ve Bayar'ın 1500 Harbiyelinin imhasında mahsur olmadığını söylediği şeklinde idi. Bkz. "Harbökulunun imha planları açıklandı.", *Milliyet*, 9 Haziran 1960.

görsel

Metin Toker şu şekilde dile getirmektedir. “Polisin içinden bazı şefleri apartabiliyorsunuz. Onlar polis kuvvetini zaman zaman sizin için kullanıyorlar. ‘Arkasını iktidara dayamış’ bilindiklerinden sattıkları tafradan geçilmiyor. Bu, polisin tümünü zedeliyor. Zaten orduya karşı polisi çıkartmayı düşünmek, bir çılgınlık. Bunu DP’liler düşündüler; faturayı polis ödedi. O, tafrasından geçilmeyen Zeki Şahin’lerin, Bumin Yamaoğlu’ların çekemedikleri kalmadı. Polisin üniformasını değiştirmek zarureti doğdu. Polis halka karşı bir “şirin görünme” operasyonu başlattı.”¹³⁵Bu dönemde polisin siyasallaştığına dair bir diğer iddia ise Menderes hükümetlerinde ve darbe sonrasında önemli görevlerde bulunan eski bir vali-emniyet müdürü tarafından şöyle dile getirilmektedir: “Türkiye’de Emniyet’in siyasallaşması 1950’den sonra başlar. 1950’den sonra bazı kimseler durumlarını iktidar nezdinde koruyabilmek için büyük uğraşlar verdi. Hiç unutmam, rahmetli Refik Koraltan Meclis başkanırken Nişantaşı’nda oturduğu için, o karakoldaki memurları değiştirebilmek imkânına sahip değildik. Müthiş bir dayatma vardı. Bu dayatmalar zaman içinde il başkanına, ilçe başkanına, ocak bucak başkanına, hatta Vatan Cephesi’ne kadar düştü. Bu durum, İsmet İnönü’nün muhalefet yaptığı dönemde başına taş atılması, Emniyet’in bir parti örgütü gibi çalışması noktasına kadar geldi.”¹³⁶

Muhalefetin sık sık gündeme getirdiği suçlamalardan bir diğeri de yine DP’nin, polisi kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı iddiasıydı. Tahkikat Komisyonu’nun kurulması ile ilgili Meclis görüşmeleri sırasında çok sert bir konuşma yapan İnönü’nün sözleri anlamlıdır: “Sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var.”¹³⁷ İnönü’nün bu sözleri polisin, Menderes’in polisi olduğu ithamlarına bir gönderme olduğu kadar, aslında polisin çok da sorgusuz sualsiz Hükümetin emrinde olmadığını açık bir beyanıydı. Özellikle askeri darbe öncesi meydana gelen olaylarda polisin takındığı sert tutum ve basında polis aleyhinde çıkan haberler, polisin siyasallaştığı ve iktidarın güdümüne girdiği iddialarını kuvvetlendirmiştir. Bu açıdan bakıldığında insanların yargısız infazlara kurban gittiği, gençlerin kıyma makinelerinde doğrandığı, kimsenin hayat güvencesinin kalmadığı, polisin insanlara işkence ettiği, ülkede kanunların değil keyfiliğin hâkim olduğu, polisin adeta iktidarın tetikçisi gibi hukuk tanımaz işler yaptığı kanısının oluşmasına ve polisin siyasallaştığı iddialarına temel teşkil eden malzemeler olarak kullanıldığı görülmektedir. Bütün bu iddiaların ve katil polis suçlamalarının hedefinde bulunan polisin morali çok bozulmuş,¹³⁸ yürütülen psikolojik harekât ve kamuoyu baskısının da etkisiyle polis adeta “sinmiş” ve suçluluk psikolojisi ile kabuğuna çekilmiştir. Polisin yaşadığı tüm bu olumsuzluklar ve

¹³⁵ Metin Toker, “Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak”. Yassıada Mahkemesi Bumin Yamaoğlu’nu on dokuz yıl ve Zeki Şahin’i on dört yıl hapis cezasına çarptırdı.

¹³⁶ Naki Özkan, “Emniyet İstihbarat Dairesi’ni kuran emekli Siyasi Şube Müdürü Ergun Gökdeniz: Emniyet siyasallaştı”, *Milliyet*, 06 Kasım 1998.

¹³⁷ Cem Eroğul, *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 157.

¹³⁸ Durmuş Yalçın, *a.g.m.*, s. 259.

görsel

Akademik
Bakış

87

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

uygulamaların bir sonucu olarak darbenin hemen ardından askeri yönetimin ülke düzeyinde yetkilerini elinden alıp mercek altına aldığı¹³⁹ ve yapısal değişiklikler yapmayı plânladığı kurum Emniyet Teşkilatı olmuştur.¹⁴⁰ Darbe yönetimi, 27 Mayıs öncesi yaşanan olayların ve polisler üzerinde yürütülen psikolojik sindirme harekâtının, halkın nazarında polisi çok sevimsiz bir konuma getirdiğinin farkındaydı. Bu konuda acil önlemler alınması gereği, kurulan hükümetlerin programlarında da açıkça dile getirilmiştir. Örneğin, 8. İnönü Hükümeti'nin programında; asayiş kuvvetlerinin nefesine güveni ve vazifesine bağlılığının kuvvetlendirilmesi için, acil olarak vatandaşın gözünde güvenlik kuvvetlerinin manevi itibarını sağlamak gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁴¹

Sonuç

DP iktidarları dönemi, Türk polis teşkilatı açısından sıkıntılı bir sürecin yaşandığı bir dönem olmuştur. Özellikle polisin siyasallaştığı ve Hükümetin oyuncacı olduğu iddiası bu dönemde sık sık gündeme getirilmiştir. DP hükümetlerinin iç güvenlik yaklaşımları, yaşanan siyasi olaylar ve özellikle 27 Mayıs öncesi yoğunlaşan olaylar, Emniyet Teşkilatı'nı oldukça yıpratmıştır. Bu nedenle Emniyet Teşkilatı, askeri yönetiminin en çok mercek altına aldığı kurum olmuştur. Oysa bütün demokratik ülkelerde polis, iktidarda kim olursa olsun verilen yasal emirleri yerine getirmekle yükümlüdür. Diktatörlükle ve antidemokratik kurallara göre yönetilen ülkelerde siyasi gücü elinde bulunduran kişilerin polisi yasal olmayan işlerde kullanması her zaman mümkündür ve yakın tarihte bunun yüzlerce örneği mevcuttur. Ancak seçimlerle ve halkın büyük bir desteğini alarak iktidara gelmiş bir hükümete polisin "kafa tutması" ve verilen emirleri uygulamaması polislik mesleğinin temel felsefesine aykırıdır. Çünkü bütün demokrasilerde polis izinsiz gösterileri bastırmakla yükümlüdür ve "polis düzeni korumak, suçu önlemek ve ortaya çıkarmak amacıyla devletin istihdam ettiği bürokratik ve hiyerarşik bir organ"dır.¹⁴² Bayley'in ifade ettiği gibi "bıçak için keskin uç neyse, hükümet için de polis odur."¹⁴³ Polis bu olaylarda siyasi iktidarın kendisine verdiği görevi yerine getirmeye çalışmıştır. Nitekim DP iktidarının polisi olmakla suçlanan aynı polis, 1946 yılında Menderes'in özel hayatının takibi ve gayrimeşru ilişkilerinin ortaya çıkarılması için CHP iktidarı tarafından görevlendirilmiştir. Adnan Menderes'i sürekli takip altında polis, yazılan raporları dönemin emniyet müdürünün imzasıyla

¹³⁹ İ. Hüseyin Gülşen, "Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 1985, s. 87, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

¹⁴⁰ "Emniyet'te geniş değişiklik yapılacak", *Yeni İstanbul*, 30 Mayıs 1960.

¹⁴¹ *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri*, C. II, s. 18.

¹⁴² Clive Emsley, *The English Police: A political and Social History*, St. Martin's Press, New York 1991, p. 1.

¹⁴³ David Bayley, *Patterns of Policing*, Rutgers University Press, New Brunswick 1985, p. 189.

görsel

la Ankara'ya göndermiştir.¹⁴⁴ Benzer şekilde Celal Bayar da Zekeriya Sertel'e o yıllarda "peşlerine takılmış polislerden" şikâyet etmiş ve "tekrar iktidara gelirse vatandaşın hürriyetine karşı yapılan bu haksız tecavüzü kaldırmak, adamların arkasına polis takılmasını yasak etmek olacaktır" demiştir.¹⁴⁵ Ülkede mevcut kanunların varlığı ve/veya uygulanışı, polisi halkın gözünde doğrudan yönetici sınıfın baskı aracı olarak görmesine yol açabilir. Oysa siyasi iktidarların yanlışlarının faturasının polislere çıkarılması son derece yanlış ve sakıncalıdır. Polisler yaptıkları işlerde emirleri silsile yoluyla amirlerinden, amirleri ise validen, vali de içişleri bakanından emir alan bir bürokrattır. Örneğin 6/7 Eylül olaylarında polisin takındığı pasif tutum kendi iradesinden çok silsile yoluyla siyasi iradenin yaklaşımından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla polisleri yaptıkları işlerden dolayı birinci derece sorumlu tutmak yerine yine silsile yoluyla siyasi iktidara hesap sormak daha tutarlı gözükmektedir.

DP döneminde Emniyet Teşkilatı'na yönelik çok çaplı iyileştirme çalışmalarının yapılmadığı görülmektedir. Polis nitelik ve nicelik olarak takviye edilmemiş, polisin saygınlığını artırıcı fazla bir çaba gösterilmemiştir. Geçmiş dönemlerden intikal eden polisin vatandaş nezdinde yaşadığı saygınlık sorunu bu dönemde de devam etmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi, DP'nin 'Altın Çağları' olarak tanımlanan 1950–1954 yılları arasında özellikle iktisadi alanda elde edilen başarılarından dolayı ülkede herhangi bir güvenlik sorunu yaşanmayacağı ve halkın büyük bir çoğunluğunun iktidarı desteklediği düşüncesi idi. Ancak 1954 yılından itibaren yaşanan kuraklık, iktisadi sıkıntılar, hükümetin antidemokratik kararları, muhalif kesimlere uygulanan baskı ve yayın yasakları, karaborsa ve işsizliğin artması, sendika faaliyetlerinin kısıtlanması gibi birçok olumsuz faktör bu olumlu havayı dağıttı. İktidarın politikası gittikçe sertleşti. Muhalefetin de tavrını sertleştirmesi ülkedeki mevcut atmosferi iyice gerginleştirdi. Böyle bir atmosferde iş yükü oldukça artan polis, olaylar karşısında daha sert tepki göstermeye, bu durum da sorunun daha da büyümesine yol açtı. Polisin bu sert tavrını etkileyen başka faktörler de mevcuttu. Birincisi iktidarın, polislik mesleğine bakışı bu konudaki olumsuz bir etken idi. Tarihsel olarak her rejimin kendi çıkarı için sadık polis güçleri oluşturmak istemesi, İkinci Dünya Savaşının getirdiği olağanüstü bir sürecin ardından gelen çok partili yaşamda, DP hükümetlerinin kitleleri kontrol edici siyasetlerinin asli organları arasında polisin önemli bir rol oynamasına yol açmıştır.

Polisin sert bir tutum yakınmasına yol açan bir diğer faktör ise polisin yetersizliği ve çaresizliği idi. Toplumsal olaylarda bu kadar çok göstericinin

¹⁴⁴ "Adnan Menderes'in 55 Yıldır Gizli Kalan 'Mukaddes' Emaneti", *Tempo*, 10 Şubat 2006. Gazeteci Soner Yalçın, başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere tüm DP yöneticilerinin polis tarafından takip edilip fişlendiğini ve her biri için ayrı dosya tutulduğunu ileri sürmektedir. Bkz. Soner Yalçın, "Ünlü Politikacıların İşte Polisteki Fişleri", *Hürriyet*, 06 Eylül 2009.

¹⁴⁵ Zekeriya Sertel, *Hatıralarımlarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977, s. 235.

görsel

Akademik
Bakış

89

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

toplantması ve öğrencilerin polise taşlarla saldırmaları polisi oldukça şaşırtmıştır. Çünkü Türkiye, öğrenci olaylarına yabancıydı. Gösterilerin çatışmaya dönüşmesi ve beklemedikleri bu saldırılar karşısında polis kuvvetleri oldukça zor anlar yaşamıştır. İşin acı tarafı polis teşkilatı içerisinde bu tür toplumsal olaylara müdahale edebilecek bir birim mevcut değildi. Gerek 6/7 Eylül Olayları sırasında gerekse 28–29 Nisan olaylarında polisin hem sayısal anlamda hem de araç-gereç yönüyle ne kadar yetersiz olduğu apaçık gözler önüne serilmiştir. Özellikle İstanbul ve Ankara öğrenci olaylarında polis, kalabalıkları kontrol etme ve dağıtma konusundaki yetersizliğini şiddet kullanarak telafi etmeye çalışmıştır. Bu nedenle polis adeta olayların müsebbibi ve “istibdat rejiminin” tetikçileri muamelesi görmüştür. Sanki bir adım ötelinde iktidarı devirip “hürriyet”e kavuşacaklarına inanan/inandırılan kalabalıklar, karşılarında en büyük engel olarak polisi görmüşlerdir.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar

- “120 işçinin grev yaptığı iddiası”, *Son Posta*, 15 Aralık 1959.
- “16 yaşındaki hamile metresini öldürdü”, *Akşam*, 3 Mart 1960.
- “27,5 lira yüzünden bir adam öldürüldü”, *Hürriyet*, 03 Haziran 1950.
- “Adnan Menderes’in 55 Yıldır Gizli Kalan ‘Mukaddes’ Emaneti”, *Tempo*, 10 Şubat 2006.
- “Ankara Garındaki Hadise”, *Akşam*, 3 Nisan 1960.
- “Atatürk ve devrimlerine sataşanlar asla muvaffak olamayacaktır” *Ulus*, 19 Mart 1959.
- “Bana danışmadan kavga edilemez dedi ve öldürdü”, *Akşam*, 13 Ağustos 1959.
- “Banka soyan gangster dün yakalanamadı”, *Yeni İstanbul*, 18 Şubat 1959.
- “Başöğretmen bir kadın zina halinde basıldı”, *Akşam*, 19 Nisan 1960.
- “Bir bekçi uyuyan bekçinin silahını çaldı”, *Akşam*, 1 Ağustos 1959.
- “Bir polis sebepsiz yere karısını öldürdü”, *Akşam*, 1 Ağustos 1959.
- “Buzhane ve çukurlarda Bulunan Cesetler. Cesetler, İstanbul ve Ankara’da bulundu”, *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1960.
- “Çengelköy’de müthiş bir cinayet işlendi”, *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951.
- “Emniyet’te geniş değişiklik yapılacak”, *Yeni İstanbul*, 30 Mayıs 1960.
- “Eski idarecilerin çeşitli hünerleri”, *Tercüman*, 2 Haziran 1960.
- “Firari hırsız yakalandı”, *Akşam*, 19 Nisan 1960.
- “Geziye çıkan Said-i Nursi dün Urfa’da öldü”, *Akşam*, 24 Mart 1960.
- “Hakkında tahkikat açılan Said-i Nursi İstanbul’a geldi”, *Akşam*, 02 Ocak 1960.
- “Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Millî Birlik Komitesi açıklama yaptı. Cesetlerin makinelerde kıyılıp toz haline getirildiği ihbar edildi. Halktan aramalar için yardım isteniyor.”, *Hürriyet*, 4 Haziran 1960.
- “İki aile faciası”, *Akşam*, 26 Nisan 1952.
- “İki büyük kaçakçı çetesi yakalandı”, *Yeni İstanbul*, 18 Şubat 1959.
- “İnönü Uşak’ta taşla hafif yaralandı. M. Vekili, gazetecilere tecavüz oldu”, *Dünya*, 01 Mayıs 1959.

90

Akademik
Bakış

90

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

- "İnönü'nün Uşak ziyareti hadiseli oldu", *Akşam*, 1 Mayıs 1959.
- "İnönü'ye tecavüz edenler hesap veriyor." *Milliyet*, 28 Haziran 1960.
- "İnönü'ye tecavüz edenler hesap veriyor." *Milliyet*, 28 Haziran 1960.
- "İstanbul-Ankara'da örfi idare ilan edildi. İstanbul'da gece sokağa çıkmak yasak. Eğlence yerleri kapandı." *Hürriyet*, 29 Nisan 1969.
- "İstanbul'da 9 ceset bulundu" *Ulus*, 11 Haziran 1960.
- "İzmir'de 24 saatte 13 zabıta vak'ası", *Hürriyet*, 28 Temmuz 1952.
- "Kaçakçılık yapan Yunanlı turistler", *Hürriyet*, 9 Eylül 1954.
- "Kahveden başka tops da kaçırmışlar", *Akşam*, 3 Ağustos 1959.
- "Kendi kendine iki sene polislik yapmış", *Hürriyet*, 28 Temmuz 1953.
- "Manolya gazinosunda başlayıp karakolda biten eğlenti", *Akşam*, 30 Mart 1957.
- "Menderes'in korkunç tasavvurları ortaya çıktı", *Tercüman*, 31 Mayıs 1960.
- "Oturak âleminde 30 kişi yakalandı", *Akşam*, 18 Şubat 1959.
- "Özcan Tekgül'ü, polis hastaneye sevketti", *Akşam*, 19 Nisan 1960.
- "Para vermeyen genel kadını dostu bıçakladı", *Akşam*, 13 Ağustos 1959.
- "Parayla tutulmuş adamlara dağıtılmak üzere 7 bin silah ve asker elbisesi ele geçti", *Ulus*, 30 Mayıs 1960. "Harbokulunun imha planları açıklandı." *Milliyet*, 9 Haziran 1960.
- "Seyrüsefer talimatnamesine aykırı harekette bulunan birçok atlı arabalar seferden alınıldı", *Hürriyet*, 9 Ekim 1953.
- "Şehitleri tespit komisyonu kuruldu", *Tercüman*, 31 Mayıs 1960.
- "Talebelerin ölümü ile ilgili korkunç ihbarlara yapılıyor", *Yeni Sabah*, 4 Haziran 1960.
- "Tevkifhanedeki Nakşibendîlerin sakalları kesildi", *Cumhuriyet*, 04 Temmuz 1951.
- "Ticani meczuplarına karşı geç kalınmış tedbirler. Menfur Ankara taarruzundan sonra tarikatın şeyhi Pilavoğlu ile 10 müridi tevkif edildiler", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951.
- "Treni Himmetdede'de Vali Muavini ve J. Komutanı tarafından durdurulan İnönü dün Kayseri'ye sokulmak istenmedi." *Akşam*, 3 Nisan 1960.
- "Uşak Valisi ve Emniyet Müdürü Bakanlık Emrine alındı", *Dünya*, 01 Mayıs 1959.
- "Uşak'ta Halk Partililer Kanunu ve Asayışı Bozdu", *Zafer*, 01 Mayıs 1959.
- "Yeşilhisar'da polis halka ateş açtı.", *Cumhuriyet*, 25 Mart 1960.
- 150likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları: Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler, Polis Dergisi*, EGM Yayınları, Yayın No: 129, Ankara 1998.
- Annan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri, (Mayıs 1950-Aralık 1951)*, C. II, (der. Halûk Kılçık), Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1991.
- Ağaoğlu Samet, *Arkadaşım Menderes, İpin Gölgesindeki Günler*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2004.
- ALIVEREN Erdoğan, "40-50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 58, Ekim 2006, s. 17-20.
- Aydemir Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
- BAYAR Celal, *Bir Darbenin Anatomisi: 27 Mayıs İhtilali*, (Haz: İsmet Bozdağ), Emre Yay., İstanbul 1991.

görsel

Akademik
Bakış

91

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

- BAYLEY David, *Patterns of Policing*, Rutgers University Press New Brunswick, 1985.
- BAYRAM Atilla, "Cumhuriyet Döneminde Emniyet Teşkilatının Yapısı", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2001, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- BİRAND Mehmet Ali vd., *Demirkırat*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.
- Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951.
- ÇAVDAR Tefvik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, İmge Kitabevi, Ankara 2004.
- ÇINAR Belgin, "Babamı Hep Özledim", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 71, Kasım 2007.
- DEMİRBAŞ Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Polis Teşkilatı", *Polis Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 43, Ocak-Şubat-Mart 2005, s. 148-149.
- DEMİREL İ. Hakkı, *1968-1969 Polis Enstitüsü Yüksek Öğretim Yıllığı*, Ankara 1969.
- EMSLEY Clive, *The English Police: A political and Social History*, St. Martin's Pres, New York 1991.
- EROĞUL Cem, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. İrvin Cemil Schick-E. Ahmet Tonak), Belge Yay., İstanbul 1992.
- EROĞUL Cem, *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, İmge Kitabevi, Ankara 1998.
- GÜLŞEN İ. Hüseyin, "Emniyet Teşkilatının İdari Yapısı", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, 1985, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÜVEN Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- HEPER Metin ve M. Selçuk Sançar, "Is legal Rational Bureaucracy a Prerequisite for a Rational-Productive Bureaucracy", *Administration and Society*, Cilt: 30, Sayı: 2, 1998, s. 143-165.
- Hürriyet*, 9 Ekim 1954.
- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923-1973 Çalışmaları*, II. Kitap, Gürsoy Matbaacılık, Ankara 1973.
- İPEKÇİ Abdi - Ö. Sami Coşar, *İhtilalin İcyüzü*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1965.
- KARAKOYUNLU Yılmaz, "Beyoğlu'nda Nümayişten Yağmaya", *Popüler Tarih*, Sayı: 4, Eylül 2000.
- KEYDER Çağlar, "Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politigi", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. İrvin Cemil Schick-E. Ahmet Tonak), Belge Yay., İstanbul 1992.
- KISAKÜREK Necip Fazıl, *Son Devrin Din Mazlumları*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1974.
- KOÇAŞ Sadi, *Atatürk ten 12 Mart a... Anılar*, 2. Cilt, Doğu Matbaası, İstanbul 1977.
- LANDAU Jacob M., *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, (Çev. Erdinç Baykal), Turhan Kitabevi, Ankara 1979.
- LEWIS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Metin Kıratlı), T.T.K. Yayını, Ankara 2007.
- MARDİN Şerif, "Modern Türkiye'de Din ve Siyaset", içinde *Türkiye'de Din ve Siyaset, Makaleler 3*, (Der. Mümtazer Türköne-Tuncay Önder), İletişim Yay., İstanbul 2004.
- Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845-1995)*, EGM Yayını, Ankara 1995.
- Milliyet*, 07 Eylül 1955 ; *Milliyet*, 23 Eylül 1960.

Görsel

Akademik
Bakış

92

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

- NARLI Nilüfer, "The Rise of the Islamist Movement in Turkey", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 3, September 1999, s. 38-48.
- ÖZDEMİR Erol, "İsmail Hakkı Demirel ile Söyleşi 12/24 Sisteminin İlk Uygulayıcısı", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 41, Mayıs 2005, s. 15-24.
- ÖZDEMİR Erol, "Polis Çağdaş Köle Midir", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 66, Haziran 2007, s. 15-17.
- ÖZDEMİR Erol, "Vahdet Erdal İle Söyleşi: İstikrar Abidesi 12 İlde 21 Yıl İl Emniyet Müdürlüğü ve Aynı Özel Sektörde 26 Yıldır Devam Eden İş Hayatı", *Çağın Polisi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı, 42, Haziran 2005, s. 10-15.
- ÖZEK Çetin, *Devlet ve Din*, Ada Yayınları, İstanbul 1986.
- ÖZKAN Naki, "Emniyet İstihbarat Dairesi'ni kuran emekli Siyasi Şube Müdürü Ergun Gökdeniz: Emniyet siyasallaştı", *Milliyet*, 06 Kasım 1998.
- ÖZKAN Tuncay, *Bir Gizli Servisin Tarihi: Milli İstihbarat Teşkilatı*, Milliyet yayınları, İstanbul 1999.
- Polis Mevzuatı*, (Haz. Arif Yıldız, Halil İbrahim Keskin, Sami Tanrıverdi), Ulus Basımevi, İstanbul 2005.
- Resmi Gazete*, 11 Aralık 1951, Sayı: 7979.
- SERTEL Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
- SEZGİN Hakkı Süha, "Hele Şükür!", *Vakit*, 14 Haziran 1950.
- SOYSAL İlhami, "Mezhepler Tarikatlar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: V, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 1368-1371.
- SÖZEN Süleyman, "Türk kamu Bürokrasisi ve Polis Teşkilatı", *Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis*, (Der. Hasan Hüseyin Çevik ve Turgut Göksu), Seçkin Yay., Ankara 2002.
- SUNGUR Hasan Halis, *Anayasayı İhlal Suçları ve TCK'nın 146'ncı maddesi Hükümleri: Sakıt İktidarın Sorumluluğu*, İstanbul 1961.
- ŞARMAN Tansu, "Komünistler yapmıştır, yakalayın", *Popüler Tarih*, Sayı: 4, Eylül 2000.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, "Görev Yapmış İçişleri Bakanlarımız", http://w3.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?content=57, 23.10.2008.
- TANYEL Süleyman, "6-7 Eylül Olayları sırasında görevliydim", *Yeni Hayat*, 22 Ağustos 2008.
- TAYLAK Muammer, *Saltanat, 2. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri*, Başnur Matbaası, Ankara 1969.
- Tercüman*, 6 Mayıs 1960.
- TOKER Metin, "Tehlikeli bir eğilim: Polisle oynamak", *Milliyet*, 29 Aralık 1996.
- TOKER Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1944-1973) DP Yokuşaşağı (1954-1957)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960)*, Başbakanlık Basımevi, I/11, Ankara 1978.
- ULAY Sıtkı, *27 Mayıs 1960: Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık yayınları, İstanbul 1968.
- Ulus*, 12 Ocak 1960. ; *Ulus*, 21 Nisan 1960. : *Ulus*, 25 Mart 1960. ; *Ulus*, 26 Aralık 1952. ; *Ulus*, 26 Kasım 1952. ; *Ulus*, 5 Kasım 1951. ; *Vakit*, 8 Ağustos 1951. ; *Vatan*, 19 Ocak 1953.
- WEIKER Walter F., *The Turkish Revolution 1960-1961 Aspects of Military Politics*, The Brookings Institution, Washington, D.C. 1963.

görsel

Akademik
Bakış

93

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

- YAĞAR Hasan, "Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845–1923)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- YALÇIN Durmuş, "Hayatımdan Kesitler", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 79, Sayı: 454, Mart 2007, s. 250–272.
- YALÇIN Soner, "Ünlü Politikacıların İşte Polisteki Fişleri", *Hürriyet*, 06 Eylül 2009.
- Yalman A. Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim-2: 1922-1971*, Özener Matb., İstanbul 1997.
- YENER Tefvik, "Yanan merdivenler", *Sabah*, 02 Mayıs 1999.
- YILMAZ Mustafa, "Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar", (Yasemin Doğaner ile Birlikte), *Kebikeç*, Sayı: 22, Ankara 2006, s. 151–204.
- Zafer*, 30 Mayıs 1960.
- Zafer*, 30 Temmuz 1953.

görsel

Akademik
Bakış

94

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009